

Historisch ontstaan der grens
van de Onafhankelijke Congostaat en de Portugese
bezittingen in Neder-Congo tussen 1885-1894

Historisch ontstaan der grens van de Onafhankelijke Congostaat en de Portugese bezittingen in Neder-Congo tussen 1885-1894

DOOR

E. RUYTJENS

LICENCIAAT IN DE ADMINISTRatieve EN KOLONIALE WETENSCHAPPEN
(UNIVERSITAIR INSTITUUT VOOR DE OVERZEESE GEBIEDEN)

Historisch ontstaan der grens
van de Onafhankelijke Congostaat
en de Portugese bezittingen
in Neder-Congo tussen 1885-1894

Verhandeling voorgesteld op de zitting van 16 december 1957.

Verslaggevers : J. STENGERS et M. WALRAET.

LEERSTOEL IN DE ADMINISTRATIEVE EN KOLONIALE WETENSCHAPPEN
(UNIVERSITEIT LIEKE VOOR DE OVERZEESSE GEBIEDEN)

Historisch ontstaan der grens
van de Onafhankelijke Congostaat en de Portugese
bezittingen in Neder-Congo tussen 1885-1894

VOORWOORD

De grens van de Onafhankelijke Congostaat met de Portugese bezittingen in West-Afrika kwam niet tot stand door veldslagen en daarmee gepaard gaande verdragen, maar alleen door diplomatieke briefwisseling en hieraan verbonden overeenkomsten.

Het is echter niet voldoende de grens op papier vast te leggen. Na deze vaststelling moet men de grens nog op het terrein aanduiden en afbakenen door middel van conventionele tekens, zoals bijvoorbeeld grenspalen en grensstenen. Zolang het verdrag een kunstmatige grens aangeeft, ontstaan niet zo vlug betwistingen, maar natuurlijke grenzen, zoals de bron van een rivier, de samenvloeiing van een stroom met een rivier, een kaap, een berg, en zelfs de benaming er van, geven soms aanleiding tot vele geschillen.

De grens van de Onafhankelijke Congostaat en de Portugese bezittingen in West-Afrika werd bepaald door kunstmatige, maar ook door natuurlijke gegevens, en de afbakening ter plaatste bracht dan ook vele moeilijkheden met zich mede.

De Conventie van 14 februari 1885, te Berlijn door de afgevaardigden van de A. I. C. en van Portugal ondertekend, werd dan ook een ware bron van betwistingen bij de afbakening. De eerste afbakenings-commissie,

welke de grens van Neder-Congo met Cabinda en Angola moest vaststellen kon geen enkele bepaling van dit verdrag uitvoeren. De ligging van bepaalde plaatsen, de namen van rivieren, één letter van een rivier-naam waren voldoende om de identiteit er van in twijfel te trekken. Die eerste afbakeningscommissie heeft dan ook geen enkel positief resultaat bereikt, tenzij een verzoenend voorstel dat geen rekening hield met de Conventie zelf.

De onduidelijke verwoording van de Conventie was ook de oorzaak van een andere betwisting, namelijk aan welke Staat de uitgestrekte gebieden van Lunda waren toegewezen. Besprekingen te Lissabon en te Brussel hebben de betwistingen opgelost.

Alhoewel de afbakening in Lunda niet tot deze verhandeling behoort, toch is het onmogelijk deze afbakening volledig te negeren, daar de afbakeningswerken in Neder-Congo en Lunda nauw met elkaar verbonden zijn. De bepalingen van de Conventie van 14 februari 1885 werden slechts gedeeltelijk overgenomen in het verdrag van Brussel van 25 mei 1891, dat een nieuwe grens in Neder-Congo in het leven riep, en in het verdrag van Lissabon van dezelfde datum, dat de verdeling van Luanda inhield.

Het resultaat van de afbakenings-commissie, werkzaam in Neder-Congo, werd in de Verklaring van Brussel van 24 maart 1894 opgenomen.

Kleine wijzigingen werden na 1894 nog aangebracht, maar de hoofdlijnen waren in de Verklaring van Brussel vastgelegd, en zijn in 1957 nog van kracht.

Dit werk wil slechts het historisch ontstaan der grens van Neder-Congo belichten, tussen de Conventie van 14 februari 1885 en de Aanvullende Verklaring van Neutraliteit van 18 december 1894. Hiervoor werd bijna uitsluitend beroep gedaan op de documenten van het Archief van het Ministerie van Koloniën, waar zich de meeste oorspronkelijke documenten bevinden.

Wat hier volgt is een aanvulling van de historische ontwikkeling in bijzonderheden, daar waar een algemeen overzicht tot in het jaar 1952 en de beschouwingen van rechterlijke aard reeds werden behandeld door de heer P. JENTGEN, in zijn werk: « Les frontières du Congo belge ».

Tevens dank ik van ganser harte Mevrouw Madeleine VAN GRIEKEN-TAVERNIERS, archivaris van het Ministerie van Koloniën, en de heren M. WALRAET en A. WERCK, professoren aan het Universitair Instituut voor de Overzese Gebieden, voor de hulp en de raadgevingen die ze mij verschaft hebben bij het opstellen van dit werk.

* * *

HOOFDSTUK I

DE CONVENTIE VAN 14 FEBRUARI 1885

Vóór de erkenning van de Onafhankelijke Congostaat door de verschillende mogendheden die aan de Conferentie van Berlijn deelnamen, bestond er geen grens in de ware zin van het woord. Pas tijdens de Conferentie van Berlijn werden de gebieden van de Onafhankelijke Congostaat voor de eerste maal officieel begrensd.

Alhoewel de grens met de Portugese bezittingen in Afrika niet de grootste lengte bezit, ten opzichte van de andere staten, is ze toch één der belangrijkste geweest. Portugal bezat sinds meerdere eeuwen bepaalde rechten op de Westkust van Afrika. Reeds in 1454 verklaarde Paus CALLIXTUS III, in een bulle, de vaart op West-Afrika verboden aan alle mogendheden, die hiertoe geen vergunning van de koning van Portugal hadden verkregen. Na de ontdekking van Amerika ging Paus ALEXANDER VI op 3 en 4 mei 1493 tot een nieuwe verdeling van de wereld over. De Atlantische Oceaan werd in twee machtgebieden verdeeld volgens een meridiaan, 100 mijlen ten oosten van de Azoren gelegen, en al de gebieden ten oosten van deze meridiaan werden aan Portugal toegewezen. Een jaar later kwamen Portugal en Spanje overeen de meridiaan, gelegen op 370 mijlen ten westen van de kaap Verde eilanden als grens te beschouwen.

De machtspositie van Spanje en Portugal werd reeds in de eerstvolgende jaren bedreigd door de volkeren die

uitgesloten waren. In 1602 verloren de Portugezen de Kaap de Goede Hoop ten voordele van de Hollanders. Ook andere mogendheden bezetten gebieden in Afrika ten nadele van Portugal. Dit alles was vooral het gevolg van de Portugese kolonisatie-methoden zelf.

Portugal vestigde zijn macht vooral op de vloot, het leger en de bezetting van de kuststreken. FRANCISCO DE ALMEIDA, Portugees onderkoning van Vóór-Indië van 1505 tot 1509 was hier de grote innovator van. Deze meende dat Portugal zijn krachten zou verspillen, wegens zijn geringe bevolking, indien het streefde naar het bezit van meer grondgebieden dan strikt noodzakelijk was. Nauwelijks hadden de Portugezen ergens post gevat, of zij gaven de meeste militaire voorzorgen op, en lieten alleen de handelshuizen bestaan. In zulke omstandigheden was het de andere Staten niet moeilijk deze gebieden te veroveren, met of zonder geweld.

De toestand aan de Congomonding was ongeveer identiek. Een zeer smalle kuststrook was door Portugal bezet geworden, maar het binnenland was onbekend. Zelfs de bron van de machtige Congostroom was onbekend gebleven. STANLEY bracht de opheldering van dit vraagstuk door zijn ontdekkingsreis van 1874 tot 1877.

Koning LEOPOLD II van België verenigde reeds in 1876 een «Aardrijkskundige Conferentie» te Brussel, die tot doel had de onbekende gebieden in Afrika te verkennen, en er wetenschappelijke en gastvrije posten op te richten. LEOPOLD II maakte van de werkzaamheden van deze Aardrijkskundige Conferentie gebruik om over te gaan tot de stichting van de Internationale Vereniging ter verkenning en beschaving van Midden-Afrika, kortweg de Internationale Afrikaanse Vereniging genoemd. Deze vereniging was samengesteld uit meerdere nationale commissies, welke tot opdracht hadden expedities in het Congo-bekken uit te rusten.

Na de Internationale Vereniging ontstond het Studie-

Comité van Opper-Congo, dat op zijn beurt in 1882 aanleiding gaf tot het ontstaan van het Internationaal Verbond van Congo.

Al deze bedrijvigheden in het Congo-bekken onder de hoge leiding van LEOPOLD II, konden niet anders dan wrijvingen meebrengen met andere staten, o.a. met Frankrijk aan de Stanley-Pool en met Portugal aan de Congo-monding. Portugal had de rechten op de Congo-stroom, ontdekt door de Portugees DIEGO CAO in 1482, door Engeland doen erkennen in het verdrag van 26 februari 1884. Dit verdrag werd echter onder druk van Duitsland en Frankrijk vier maanden later opgeheven.

Om aan al deze betwistingen een einde te maken, besloot BISMARCK een internationale Conferentie te Berlijn te verenigen, welke van 15 november 1884 tot 26 februari 1885 vergaderde. Op 23 februari 1885 werd het *Internationaal Verbond van Congo* door alle mogendheden als Soevereine Staat erkend, en nam het de benaming van *Onafhankelijke Congostaat* aan.

Tijdens de Conferentie sloot de Onafhankelijke Congostaat verschillende verdragen af, waarbij de grenzen werden vastgelegd, o.a. met de bezittingen van Frankrijk op 5 februari 1885, en met de Portugese bezittingen op 14 februari 1885.

De Conventie van 14 februari 1885 [1], die zulk een groot belang had in de verdere ontwikkeling van de grens, bepaalde het volgende :

I. Het Internationaal Verbond van Congo verklaart de voordelen aan de Verenigde Staten van Amerika, aan het Keizerrijk Duitsland, aan Engeland, aan Italië, aan Oostenrijk-Hongarije, aan Nederland, aan Spanje, aan Frankrijk, en aan de Verenigde Koninkrijken van Zweden en Noorwegen toegekend, ten gevolge van de Conventies met de verschillende mogendheden afgesloten op de data 22 april, 8 november, 16, 19, 24, 29 december

1884, 7 januari, 5 en 10 februari 1885, eveneens toe te kennen aan Portugal. Het Verbond verbindt zich authentieke afschriften van deze verdragen aan Portugal te overhandigen.

II. Het Internationaal Verbond van Congo verbindt er zich tevens toe alle voordelen van welke aard ook, aan andere mogendheden toegekend, onmiddellijk toe te kennen aan Portugese onderdanen.

III. Het International Verbond van Congo en Portugal aanvaarden als grens tussen hun bezittingen in West-Afrika :

— ten noorden van de Congo (Zaire) een rechte lijn, die de monding van de rivier, welke zich ten zuiden van de baai van Cabinda, nabij Ponta Vermelha, in zee werpt, verbindt met Calo-Lombo ;

— de parallelcirkel van Cabo-Lombo tot het snijpunt ervan met de meridiaan van de samenvloeiing van de rivieren Culacalla en Luculla ;

— de loop van de Luculla tot de samenvloeiing met de Chiloango (Luango-Luce) ;

— de loop van de Congostroom (Zaire) vanaf de monding aan de zee tot aan de samenvloeiing met het kleine riviertje Ango-Ango ;

— de meridiaan die door de monding van het kleine riviertje Ango-Ango loopt, tussen het Hollandse handelshuis en het Portugese handelshuis, zodanig dat dit laatste op Portugees grondgebied blijft, tot deze meridiaan de parallelcirkel van Noki ontmoet ;

— de parallelcirkel van Noki tot aan het snijpunt ervan met de Kwango-rivier ;

— vanaf dit snijpunt, de Kwango-rivier in zuidelijke richting.

IV. Een commissie, samengesteld uit vertegenwoordigers van beide Partijen, even talrijk aan beide zijden, zal belast worden met de afbakening van de grens op het terrein, in overeenstemming met de voorgaande bepalingen. In geval van betwisting zal de regeling ervan worden vastgesteld door afgevaardigden, die door de Internationale Commissie van Congo benoemd werden.

[...]

VII. De huidige Conventie zal bekrachtigd worden en de ratificaties zullen te Parijs uitgewisseld worden binnen de tijdspanne van drie maanden of vroeger, indien dit mogelijk is.

[...]

Te Berlijn, in drievoud opgesteld, de 14de februari 1885.

(get). STRAUCH

MARQUIS DE PENAFIEL

ALPH. DE COURCEL.

Om een duidelijk overzicht te hebben van de grens zoals ze door de verschillende verdragen bepaald werd, vaardigde LEOPOLD II de Neutraliteits-verklaring uit, waarin de volledige grens, zoals ze op 1 augustus 1885 op papier bestond, werd weergegeven [2]. Deze Verklaring werd aan de verschillende mogendheden overhandigd. Hierin werden de gebieden bepaald, waarop de neutraliteit van kracht zou zijn. Portugal zou van deze verklaring nog gebruik trachten te maken, bij het sluiten van een akkoord over Lunda. Deze verklaring geeft de grens als volgt weer :

Ten noorden :

— een rechte lijn, te beginnen aan de Atlantische Oceaan, die de rivier-monding, welke zich ten zuiden van de baai van Cabinda, nabij Ponta Vermelha bevindt, verbindt met Cabo-Lombo ;

- de parallelcirkel van Cabo-Lombo tot het snijpunt ervan met de meridiaan van de samenvloeiing van de rivieren Culacalla en Luculla ;
- de aldus bepaalde meridiaan tot het snijpunt ervan met de rivier Luculla ;
- de loop van de Luculla tot de samenvloeiing met de Chiloango ;
- de rivier Chiloango vanaf de monding van de Luculla tot haar meest noordelijke bron ;
- de waterscheidingskam van de Niadi-Kwilu en de Congo tot voorbij de meridiaan van Manyanga ; [...]

Ten zuiden :

- een lijn die het meest noordelijke punt van het Bangweolo-Meer met de 24ste graad oosterlengte verbindt, en die de waterscheidingslijn van Congo en Zambesi volgt ;
- de waterscheidingslijn van het Kasai-bekken, tussen de 12de en de 6de graad zuiderbreedte ;
- de parallelcirkel 6° zuiderbreedte tot het snijpunt ervan met de Kwango ;
- de Kwango tot het snijpunt met de parallelcirkel van Noki ;
- de parallelcirkel van Noki tot het snijpunt ervan met de meridiaan die door de monding van de rivier Ango-Ango loopt ;
- de Congostroom, vanaf de samenvloeiing van de rivier Ango-Ango, tot aan de zee ;

Ten westen :

- de Atlantische Oceaan tussen de monding van de Congostroom en de rivier die nabij Ponta Vermelha, ten zuiden van de baai van Cabinda uitmondt.

Onmiddellijk kan er op gewezen worden dat er een klein verschil bestaat tussen de Conventie van 14 februari

1885 en de Neutraliteits-verklaring van 1 augustus 1885. Immers daar waar het verdrag van 14 februari 1885 de Kwango als grens beschouwt in zuidelijke richting, zonder enige beperking, verklaart de Neutraliteits-verklaring duidelijk dat de grens, door de Kwango gevormd, loopt van de parallelcirkel van Noki, tot de 6de graad zuiderbreedte. Portugal zou dan ook de Neutraliteits-verklaring inroepen, als men tot de verdeling van Lunda zou overgaan.

HOOFDSTUK II

DE DIPLOMATIEKE WERKZAAMHEDEN

Zoals hiervoor vermeld werd, bepaalde de Conventie van 14 februari 1885 de grens als volgt [3] :

- « De loop van de Congostroom (Zaïre) vanaf de monding aan de zee tot aan de samenvloeiing met het kleine riviertje van Ango-Ango ;
- » De meridiaan die door de monding van het kleine riviertje Ango-Ango loopt, tussen het Hollandse handelshuis en het Portugese handelshuis, zodanig dat dit laatste op Portugees grondgebied blijft, tot deze meridiaan, de parallelcirkel van Noki ontmoet ;
- » De parallelcirkel van Noki tot aan het snijpunt met de Kwangorivier. »

Reeds in 1887 meldde VAN EETVELDE ⁽¹⁾ aan de Gouverneur-Generaal, de heer CAMILLE JANSSEN, dat het nuttig zou zijn tot de afbakening in de streek van Ango-Ango over te gaan [4]. Hij wilde de gebieden vaststellen waarop de soevereiniteit van de Onafhankelijke Congostaat zich uitstrekte, niet alleen omwille van de gerechtelijke aktie, maar ook om de fiscale ontduiking te kunnen beteugelen. Nochtans verlangde hij eerst inlich-

(¹) In die tijd was VAN EETVELDE Administrateur-Generaal van het departement van Buitenlandse Zaken. Op 5 oktober 1891 werd VAN EETVELDE hier vervangen door DE GRELLE-ROGIER. Terzelfdertijd werd de titel « Administrateur-Generaal » vervangen door de titel « Staatssecretaris ». VAN EETVELDE werd tot Staatssecretaris van het departement van Binnenlandse Zaken benoemd. In 1894 werd VAN EETVELDE de enige Staatssecretaris, terwijl de drie departementen aan hun hoofd een Secretaris-Generaal kregen, nl. LIEBRECHTS voor het departement van Binnenlandse Zaken, DE CUVELIER voor het departement van Buitenlandse Zaken, en DROOGMANS voor het departement van Financiën (Biographie Coloniale Belge, band II, blz. 327).

tingen te bekomen omtrent de aardrijkskundige ligging van deze gebieden.

Hij was van oordeel dat de Onafhankelijke Congostaat niet mocht aarzelen de soevereiniteit uit te oefenen op de eilanden tegenover Boma gelegen. Indien Portugal de rechten op deze eilanden zou betwisten, dan zou men hierop reeds rechten verworven hebben. Hij verzocht de soevereiniteit hierop uit te oefenen, zodra de omstandigheden er zich zouden toe lenen.

Op 3 juni 1887 publiceerde de *Diario de Governo* verschillende decreten die betrekking hadden op Portugees Congo [5]. Het decreet van 31 Mei 1887 richtte in de provincie Angola een district in, « Congo-district » genaamd.

Dit district werd ten zuiden van de Congostroom als volgt begrensd. De meest noordelijke grenzen van Loanda en van de linkeroever van de Zaïre tot aan het riviertje Ango-Ango. Vervolgens « het riviertje Ango-Ango » tot de parallelcirkel van Noki. Deze parallelcirkel in oostelijke richting tot aan de Kwango-rivier.

VAN EETVELDE verzocht GREINDL onmiddellijk de aandacht van de Portugese Regering te vestigen op het feit dat de grenzen van dit nieuwe Congo-district niet overeenstemden met de grenzen door de Conventie van 14 februari 1885 bepaald. Niet het riviertje Ango-Ango, maar wel de meridiaan die door haar monding liep, moest de grens vormen met de Onafhankelijke Congostaat [6].

GREINDL, die niet in het bezit was van goede kaarten van deze omgeving, was van oordeel dat de parallelcirkel van Noki dezelfde was als deze van Ango-Ango. Daarom deelde hij deze afwijking ten opzichte van de Conventie van 14 februari 1885 nog niet mede aan de Minister van Buitenlandse Zaken van Portugal, en maakte hij zijn persoonlijke mening over aan VAN EETVELDE [7].

VAN EETVELDE deelde de zienswijze van GREINDL

niet, en verzocht hem opnieuw, aanstonds de onnauwkeurigheid van de grens in het decreet van 31 mei 1887 aan de Portugese Regering mede te delen. Tevens bracht hij GREINDL op de hoogte van zijn voornemen om een commissie te benoemen, belast met de afbakening van de grenzen in deze gebieden. Immers artikel IV van de Conventie had dit uitdrukkelijk voorzien, daar waar het luidde :

« Een commissie, samengesteld uit vertegenwoordigers der beide Partijen, even talrijk aan beide zijden, zal belast worden met de afbakening van de grens op het terrein, in overeenstemming met de voorgaande bepalingen.

» In geval van betwisting, zal de regeling ervan worden vastgesteld door afgevaardigden, die door de Internationale Commissie van Congo benoemd werden [8]. »

Onmiddellijk zond GREINDL een nota aan de heer DE BARROS GOMES, Minister van Buitenlandse Zaken van Portugal, om hem deze onnauwkeurigheid te melden.

GREINDL, die zich steunde op de kaart van de Zaïre, gepubliceerd in 1883 door CAPELLO EN IVENS, was er van overtuigd dat het verschil slechts zeer gering kon zijn, daar de richting van het riviertje Ango-Ango weinig afweek van de meridiaan van haar monding op deze kaart [9].

De heer BARROS GOMES antwoordde aan GREINDL dat de Portugese Regering onmogelijk het inzicht kon hebben gehad, om ter gelegenheid van de inrichting en administratieve hervorming van het Congo-district, in een officieel document, een verzuim te plegen, dat in strijd zou zijn met de Conventie van 14 februari [10]. Hij voegde er aan toe dat deze Conventie de scheidingslijn nauwkeurig bepaalde vanaf de kust tot in het binnenland, en dat het decreet slechts de grondgebieden aanduidde van dit district, zonder stap voor stap de lijn te volgen die het begrensde. Er bleef ondervestaan dat de grens uitdrukkelijk bepaald werd door de Conventie van 14

februari 1885. Indien er toch een onnauwkeurigheid in het decreet zou te vinden zijn, dan zou dit onmogelijk een inbreuk op de verdeling van de grondgebieden kunnen betekenen, aangezien de uitdrukking «in oostelijke richting de parallelcirkel van Noki volgend» volgens BARROS GOMES voldoende bewees dat deze lijn zich niet ten westen van Noki verlengde.

VAN EETVELDE werd hiervan op de hoogte gebracht, en antwoordde, nooit de Portugese bedoelingen in twijfel getrokken te hebben [11]. Nochtans vermoedde hij dat BARROS GOMES de grond van de opmerking niet begrepen had. De laatste alinea van de brief van BARROS GOMES deed immers vermoeden dat de Onafhankelijke Congostaat de grenslijn van het decreet van 31 mei 1887 aanzag als bepaald door de parallelcirkel van Noki, zowel ten westen als ten oosten van de meridiaan van Ango-Ango. VAN EETVELDE wenste de verwarring niet verder uit te breiden, en verzocht GREINDL dit kleine en onbeduidende incident zonder verdere gevolgen te laten.

Intussen maakte de Gouverneur-Generaal van de gelegenheid gebruik om VAN EETVELDE de gewenste inlichtingen te bezorgen, daar ingenieurs van de «Compagnie Belge du Congo pour le Commerce et l'Industrie», die over zeer nauwkeurige instrumenten beschikten, in de omgeving van Matadi werkzaam waren [12].

De uitgestrektheid van de grens op de linkeroever van de Congostroom zou in het vak Ango-Ango zeer smal zijn, en de meridiaan van de monding van Ango-Ango tot aan het snijpunt ervan met de parallelcirkel van Noki zou geen 2,5 km bedragen.

De parallelcirkel van Noki tot aan de Kwango liep echter over bergen en dalen, en de afbakening ervan op het terrein zou met vele moeilijkheden gepaard gaan. Peilingen in de Congostroom om de ligging van de eilanden tegenover Boma, ten opzichte van de thalweg te bepalen, konden nog niet ondernomen worden, maar zouden zo vlug mogelijk uitgevoerd worden.

Geruime tijd werden alle grenskwesties ter zijde geschoven en viel er niets meer te bespeuren van grensbetwistingen of grens-onregelmatigheden.

Slechts op het einde van 1888 roerde men opnieuw de kwestie der grenzen aan, en wel omwille van de uitgave van een Portugese landkaart in ditzelfde jaar.

Deze kaart werd uitgegeven door de *Commissaô de Cartographia* van Lissabon. De Gouverneur-Generaal *ad interim* LEDEGANCK ^(a) vestigde de aandacht van VAN EETVELDE op deze kaart [13].

Volgens de Conventie met Portugal strekte zich de grens van de Onafhankelijke Congostaat ten noorden van de monding van de Congostroom uit tot aan Red Point of Ponta Vermelha. De zaak was dus uit te maken waar dit punt zich bevond.

De Gouverneur-Generaal JANSSEN, vergezeld door de heren JUNGERS en DESTRAIN, begaven zich in de loop van het jaar 1886 naar Moanda en Vista, en vervolgden hun reis tot aan de rivier Lunga, waar de Onafhankelijke Congostaat aan de Nieuwe Afrikaanse Handels-Venootschap een concessie toestond. Op de hierboven vermelde kaart bevond dit handelshuis zich echter op Portugees grondgebied [13].

Uit de inlichtingen, door de heer JANSSEN ingewonnen tijdens deze reis, welke hem verschaft werden door de heren DE BLOEME, hoofdbedrijfsleider van de Nieuwe Afrikaanse Handels-Venootschap en CHAVES, Portugees onderdaan, bedrijfsleider van het handelshuis te Vista, voor rekening van de Nieuwe Afrikaanse Handels-Venootschap, bleek dat de eerste kaap voorbij Vista, *Ponta do Diabo* genoemd werd en niet Ponta Vermelha of Red Point. Deze laatste kaap zou zich voorbij de kaap

(¹) LEDEGANCK, Herman-Th.-M. was consul generaal van België te Keulen, toen LEOPOLD II hem benoemde om zich aan het hoofd van het plaatselijk bestuur van de Onafhankelijke Congostaat te plaatsen. Hij was Vice Gouverneur-Generaal van 31 januari 1888 tot 17 april 1889.

van Iabe bevinden. Het zou de rotsachtige en door klippen omgeven kaap zijn, die op deze kaart gelegen was ten zuiden van de rivier Lumbo [13].

Indien men de grens van de *Commissaô de Cartographia* aanvaardde, verloor de Onafhankelijke Congostaat ongeveer 16 km kuststrook, alsmede een deel van het zeer bevolkte gebied van Cabo-Lombo. Tevens zou de Onafhankelijke Congostaat ten opzichte van de Nieuwe Afrikaanse Handels-Vennootschap in een vals daglicht geplaatst worden (1).

VAN EETVELDE vermoedde echter dat deze vergissing niet met opzet werd begaan, daar deze onnauwkeurigheid niet op andere officiële Portugese kaarten werd overgenomen. Hij verzekerde LEDEGANCK evenwel dat het centraal bestuur deze zaak niet uit het oog zou verliezen [14].

Méer dan een jaar later bezochten de Bestuurder der Financiën van Boma en de heer VLEMINCKX, controleur der uitvoerrechten, het handelshuis van Lunga opnieuw, en weer werd hun verzekerd dat het handelshuis van Lunga gelegen was ten noorden van de kaap van Iabe en dat Red Point of Ponta Vermelha een kaap was die zich méer ten noorden van het handelshuis bevond. De Portugese agenten van de handelshuizen in de omgeving bevestigden allen deze inlichtingen [15].

In november 1889 was de Gouverneur-Generaal *ad interim*, CAMBIER, verplicht een protestnota te zenden aan de heer A. AZEVEDO E VASCONCELLOS, Gouverneur van het Portugees Congo-district. JOAO DA FRANCA, resident *ad interim* van Cabinda had aan CHAVES een register voor de uitvoerrechten overhandigd, en hem bevolen in de toekomst de uitvoerrechten aan de Portugese overheden te betalen [16].

CAMBIER steunde op de Conventie van 14 februari 1885,

(1) De kaart door de *Commissaô de Cartographia* uitgegeven, werd getekend door SOUZA in 1888.

waarin Cabo-Lombo vermeld werd als één der aanknopingspunten van de grens, en dat meerdere mijlen ten noorden van Lunga gelegen was. Hij steunde ook op het feit dat de Onafhankelijke Congostaat reeds vanaf zijn ontstaan deze gebieden had bezet, zonder opwerpen vanwege Portugal.

Hij nam dan ook onmiddellijk de nodige maatregelen om de veiligheid van de personen en de goederen in deze gebieden te verzekeren, en richtte een politiepost in te Lunga.

Reeds twee dagen later protesteerde de heer JOAO JOSÉ LOPES CHAVES, bedrijfsleider geworden van het handelshuis van Lunga, tegen de maatregelen door CAMBIER getroffen [17]. Op grond van inlichtingen, hem door het plaatselijk bestuur van Cabinda verstrekt, protesteerde hij als Portugees onderdaan, tegen de door CAMBIER bevolen bezetting. Hij wees er op dat de twee regeringen nog steeds geen overeenkomst gesloten hadden om de afbakening op het terrein te laten uitvoeren. Hij verklaarde dat de kaap, nabij de rivier Massambo, door Portugal als Ponta Vermelha beschouwd werd. Volgens CHAVES werd de politiepost dus opgericht op Portugees grondgebied.

Ook de Gouverneur van het Congo-district protesteerde dezelfde dag tegen de door CAMBIER uitgevaardigde maatregelen. De heer AZEVEDO beschouwde Lunga uitdrukkelijk als Portugees grondgebied, want zijn brief luidde als volgt :

« ... elle est située au nord de l'embouchure de la rivière désignée comme étant la plus rapprochée de Ponta Vermelha, d'après les travaux cartographiques les plus récents ». [18]

AZEVEDO kon de mening van CAMBIER bijgevolg niet bijtreden. Deze laatste verklaarde immers dat de grens zich ten noorden van Lunga bevond.

Vandaar het voorstel van de Gouverneur-Generaal

van de provincie Angola, de heer G. A. DE BRITO CAPELLO, waarin hij CAMBIER verzocht de beslechting van dit twistpunt over te laten aan de respectieve regeringen in Europa, en tevens de politiepost van Lunga onmiddellijk terug te trekken [19].

Het hoofd van de politiepost te Lunga, BAEKELMANS, ontving intussen het bezoek van inlandse prinses, die hem de redenen van deze bezetting vroeg [20]. Ze verzekerden hem dat het gebied door hen steeds als Portugees gebied was beschouwd. Zij verklaarden over voldoende middelen te beschikken om de politiepost gewapenderhand te verdrijven, en het was slechts aan de tussenkomst van de bedrijfsleider van het handelshuis van Lunga, CHAVES, te danken, dat ze zich terugtrokken.

Intussen ontving de heer VAN EETVELDE te Brussel een protestnota van de heer MACEDO, gevolmachtigde minister van Portugal te Brussel. MACEDO stelde in naam van zijn regering voor, dat de Onafhankelijke Congostaat onderrichtingen zou zenden naar Boma, om een *statu quo ante* in de betwiste gebieden in te voeren, tot deze gebieden op het terrein zouden afgebakend zijn [21]. De Portugese Regering verzocht eveneens een afbakeningscommissie te benoemen.

VAN EETVELDE drong er bij koning LEOPOLD II op aan, deze *statu quo ante* te aanvaarden, tot de afbakeningscommissie haar werkzaamheden zou voltooid hebben, en stelde de onmiddellijke benoeming van zulke afbakeningscommissie voor. Hij stipte aan dat de Onafhankelijke Congostaat er alle belang bij had de grens nauwkeurig en definitief te laten vaststellen, en dit niet alleen te Ponta Vermelha en aan de Chiloango, maar ook in de omgeving van Noki.

Op 11 november 1889 hief CAMBIER de politiepost van Lunga op, en bracht de Gouverneur-Generaal van Angola hiervan op de hoogte. Hij verzocht de Portugese overheid, geen soevereiniteitsakten in deze gebieden te stellen,

daar hij anders de herinrichting van deze politiepost zou moeten overwegen [22].

Dezelfde dag had VAN EETVELDE een onderhoud met MACEDO te Brussel [23]. De *statu quo ante*, door de koning aanvaard, werd bekrachtigd, en de terugtrekking van de politiepost te Lunga zou bevolen worden — de terugtrekking ervan was toen nog niet bekend te Brussel — op voorwaarde dat de Portugese Regering elke soevereiniteitsakte in deze gebieden zou achterwege laten. VAN EETVELDE voegde er aan toe, dat de koning bereid was een afbakenings-commissie te benoemen indien de Portugese Regering de rang en het aantal van de commissarissen zou mededelen, en stelde tevens de benoeming voor van een hogere ambtenaar en een topograaf.

VAN EETVELDE was er van overtuigd dat dit geschil niet opgelost zou worden op het terrein zelf, maar wilde nochtans alles in het werk stellen om, volgens de bepalingen van de Conventie van 14 februari 1885, tot een oplossing te komen. Hij stelde daarom aan MACEDO voor, nu reeds een onpartijdige Staat als scheidsrechter te aanvaarden, zo de commissarissen niet tot een overeenkomst zouden kunnen komen.

De koning oordeelde dat een neutraal land, waarvan geen enkel onderdaan een rechtstreekse of onrechtstreekse rol gespeeld had in deze kwestie, de meeste aanspraken kon doen gelden om de functie van scheidsrechter te vervullen [24], en het land dat deze eigenschap bezat was volgens LEOPOLD II, Zwitserland.

Reeds op 30 november 1889 meldde VAN EETVELDE aan DE GRELLE-ROGIER, nieuw minister van België te Lissabon, dat de Portugese Regering en de Onafhankelijke Congostaat bereid waren tot de afbakening op het terrein zelf over te gaan. Portugal verkoos de agenten te benoemen die de Frans-Portugese grens in Guinea hadden afgebakend.

BARROS GOMES was echter de mening toegedaan dat

de Nederlandse Regering al de eigenschappen bezat om eventueel de functie van scheidsrechter te vervullen [25]. VAN EETVELDE kon dit standpunt niet aanvaarden, aangezien de Nieuwe Afrikaanse Handels-Vennootschap haar hoofdzetel te Rotterdam had, en een handelshuis bezat in de betwiste gebieden [25].

De heer BARROS GOMES aanvaardde ten laatste de eventuele tussenkomst van de Zwitserse Regering, maar merkte op dat de Zwitserse Regering in het algemeen weinig op de hoogte was van de Afrikaanse belangen, en in het bijzonder van de topografie van het betwiste gebied, en dus minder dan enig ander land in aanmerking kon komen om deze functie uit te oefenen.

Hij verlangde echter dat beide Regeringen terzelfdertijd de Zwitserse Regering zouden verzoeken deze zending te aanvaarden, door gelijktijdig de nodige stappen hiertoe aan te wenden.

Begin januari 1890 stelde VAN EETVELDE aan de koning voor de heer DESTRAIN voor het politieke werk, en de heer JUNGERS voor het topografisch werk, als commissarissen te benoemen [26]. Deze commissarissen zouden strenge bevelen moeten ontvangen; zo zou het handelshuis van Lunga geheel en al in de gebieden van de Onafhankelijke Congostaat moeten vallen, en de commissarissen zouden niet bevoegd zijn dit geschilpunt in der minne te regelen. Zo het standpunt der beide afvaardigingen niet zou overeenstemmen, zou men op de scheidsrechter beroep doen. Tevens vestigde VAN EETVELDE de aandacht van de koning op de zonderlinge houding van de inlandse hoofden, die de Portugese soevereiniteit verlangden. Het voorstel van VAN EETVELDE werd aanvaard, en DESTRAIN en JUNGERS werden van hun toekomstige functie op de hoogte gebracht.

Intussen polste VAN EETVELDE de Zwitserse Regering om te weten of deze de rol van scheidsrechter zou willen aanvaarden. De Consul-Generaal van Zwitserland te

Brussel, de heer A. RIVIER, deelde VAN EETVELDE mee, dat de Zwitserse Federale Raad besloten had, de voorstellen welke hem door de beide regeringen zouden worden toegezonden, gunstig te ontvangen [27]. De Federale Raad verlangde echter dat niet de President van de Confederatie, maar wel de Federale Raad zelf deze functie zou uitoefenen.

Intussen werden ook de Portugese commissarissen voor de afbakening van Neder-Congo en Cabinda benoemd, namelijk J. DA COSTA OLIVEIRA die het politieke werk, en Augusto DE MOURRA CABRAL die het topografische werk zouden uitvoeren. De Portugese Regering vond de periode te ongunstig om de werkzaamheden aan te vatten wegens klimatologische omstandigheden, en verzocht de werkzaamheden slechts op het einde van april aan te vatten.

De binnenlandse moeilijkheden in Portugal namen terzeldertijd scherpe vormen aan, en de Portugese Regering was verplicht geworden af te treden. Deze korte regerings-crisis was voldoende om de overeengekomen gelijktijdig aan te wenden stappen bij de Zwitserse Regering onmogelijk te maken [28]. Daarom werd een nieuwe datum, namelijk 7 februari 1890 vastgesteld [29]. Op 7 februari 1890 werden de voorstellen aan de Zwitserse Federale Raad overgemaakt, en reeds op 19 februari 1890 meldde A. RIVIER aan VAN EETVELDE dat de Federale Raad de eventuele functie van scheidsrechter aanvaardde [30]. De volgende dag ontving VAN EETVELDE de officiële aanvaarding van de Federale Raad [31].

Intussen werd Joao José Lopes CHAVES, die door zijn protest tegen de militaire bezetting van Lunga door de Onafhankelijke Congostaat zijn vaderlandslievende gevoelens uitte, door Portugal met een ereteken beloond [32].

BARROS GOMES had steeds een zeer misprijzende houding aangenomen ten opzichte van alle congolese aan-

gelegenheden, en DE GRELLE had te Lissabon met vele moeilijkheden te kampen gehad om akkoorden af te sluiten. BARROS GOMES dreigde steeds de politieke betrekkingen met de Onafhankelijke Congostaat te verbreken, en DE GRELLE hoopte dan ook meer vruchtbaar werk te kunnen verrichten met de nieuwe Portugese Regering [33].

Op 6 februari 1890 waren Portugal en de Onafhankelijke Congostaat akkoord over volgende punten :

1. dat de afbakeningswerken moesten worden aangevat ;
2. dat de Zwitserse Federale Raad de rol van scheidsrechter zou vervullen ;
3. dat de commissarissen over volmachten zouden beschikken, dusdanig opgesteld dat ze deze machten steeds zouden kunnen overdragen, indien ze verhinderd zouden zijn ;
4. dat de overeenkomsten door de commissarissen afgesloten door de respectieve regeringen moesten worden bekrachtigd [34].

De orde, waarin de werkzaamheden zouden uitgevoerd worden, werd als volgt vastgesteld [35] :

1. De Commissie zou de rechte lijn die Cabo-Lombo met de rivier verbindt, die zich in de Atlantische Oceaan werpt ten zuiden van de Baai van Cabinda, nabij Ponta Vermelha op het terrein afbakenen.
2. De parallelcirkel van Cabo-Lombo zou over een afstand van 2 à 3 km afgebakend worden.
3. Vervolgens zou het snijpunt van deze parallelcirkel met de meridiaan van de samenvloeiing van de Culacalla met de Luculla aangeduid worden.
4. Daarop zou deze meridiaan vanaf de samenvloeiing over een afstand van 2 à 3 km afgebakend worden.

5. Tenslotte zou de meridiaan van de samenvloeiing van de Ango-Ango rivier met de Congostroom tot het snijpunt ervan met de parallelcirkel van Noki afgebakend worden.

Op 14 februari 1890 werd nog een laatste wijziging aangebracht, alvorens de afbakenings-werken aangevat zouden worden. De heer A. C. de MOURRA CABRAL, die benoemd was geworden als afbakenings-commissaris, werd benoemd tot Secretaris-Generaal van de provincie San Thomé en J. DA CANTO E CASTRO SILVA ANTUNES zou zijn plaats als afbakenings-commissaris innemen [36].

Hiermede konden de afbakenings-werken aangevat worden, en het werkterrein werd naar Afrika verlegd.

HOOFDSTUK III

BEWIJSMIDDELEN VAN DE CONGOSTAAT

VAN EETVELDE stuurde aan de Gouverneur-Generaal de nodige bewijsmiddelen, waarop de afbakenings-commissarissen hun aanspraken zouden moeten steunen [37]. Drie punten zijn hierin duidelijk te onderscheiden.

A. — PONTA VERMELHA.

Volgens de toen gezaghebbende kaarten, was Ponta Vermelha het meest westelijke, rotsachtige uitsteeksel van de kust tussen Banana en Cabinda. Dit vond men op de volgende kaarten :

1. De kaart van de Britse Admiraliteit: « Africa West-Coast, n° 604, with additions to 1888 » [38].

2. De kust van Loango, « Die resultate der Deutsche Afrikanischen Expedition in West-Afrika, 1873-1875 », gesteund op de inlichtingen van GRESFELDT en BASTIAN — gepubliceerd in *Petermanns' Geographische Mitteilungen*, 1876, Tafel 3 [39].

3. « Carta dos territorios de Cabinda, Molembo e Masabi » door A. A. OLIVEIRA, in 1886 uitgegeven door de *Commissaô de Cartographia* van Portugal [40].

Deze drie vermelde kaarten noemen de betwiste kaap achtereenvolgens Red Point of N'Gelo, Red Point, en Ponta N'Gelo.

Een vierde document was de Portugese kaart, gepubliceerd door dezelfde *Commissaô de Cartographia* in 1888, dus twee jaar later [41]. Dezelfde kaap is er op aangeduid door de woorden « *Ponta do Diabo Vermelha — Red Point* ».

De ligging van Ponta Vermelha kon ten andere zeer juist bepaald worden, dank zij de beschrijving die de « *Africa Pilot for the West-Coast of Africa* », er van gaf, gepubliceerd door het Hydrographic Office Admiralty. Ziehier de beschrijving van Red Point :

« Red Point, het uitsteeksel dat in feite het meest noordelijke uiteinde van de delta van de Congostroom vormt, is laag aan zijn uiteinde, en met bomen begroeid. Het is moeilijk op te merken vanuit het westen, en vanuit het zuiden moeilijk te vereenzelvigen, daar de kust niet genoegzaam benaderd kan worden. Maar vanuit noordelijke richting beschouwd, tekent het zich klaar af. De bodem vormt een kleine verhevenheid, welke men gemakkelijk kan herkennen aan de rode kleur. Hiernaast is er een bosje palmbomen, op een aanplanting gelijkend. Ongeveer 3 mijlen ten zuiden van Red Point ontwaart men duidelijk een wit huis, dat een nuttig richtpunt vormt ». [42]

B. — RIVIER DIE ZICH TEN ZUIDEN VAN DE BAAI VAN CABINDA BEVINDT.

Niet één, maar zes tot zeven rivier-mondingen liggen ten zuiden van de Baai van Cabinda. Enkel de rivier welke het meest nabij Ponta Vermelha gelegen is, is van belang. Op de drie overeenstemmende kaarten vinden we in dit verband het volgende :

1. De kaart van de Admiraliteit laat de rivier van Cabo-Lombo uitmonden te Red Point ;

2. Op de Duitse kaart mondt een rivier uit te Red Point, en ten noorden van deze monding ligt een uitsteeksel, Iabe genoemd.

3. Op de Portugese kaart mondt een rivier uit te Ponta N'Gelo of te Red Point, komende van Cabo-

Lombo. De monding ervan wordt door de *Commissaô de Cartographia* als het beginpunt van de grens aangeduid.

C. — CABO-LOMBO.

Dit is een klein dorp, niet ver van de rivier die te Red Point uitmondt afgelegen, en op ongeveer 10 km stroomopwaarts ervan.

Uit de tekst van de Conventie van 14 februari 1885 kan men afleiden :

1. dat Iabe, omdat het ten noorden van de monding van bedoelde rivier gelegen is, zich op Portugees gebied bevindt.

2. dat het witte huis, in de « Africa Pilot » vernoemd, ten zuiden van deze monding gelegen is, en dus in het gebied van de Onafhankelijke Congostaat valt.

De kaart van A. OLIVEIRA is in overeenstemming met de kaart van BASTIAN en deze van de Britse Admiraliteit. Hetzelfde kan niet gezegd worden van de kaart van G. DE SOUZA, ook gepubliceerd door de *Commissaô de Cartographia* in 1888. Deze kaart, welke Portugal uitsluitend scheen te gebruiken om zijn aanspraken op Lunga kracht bij te zetten, legde Ponta Vermelha meer naar het zuiden, en Ponta N'Gelo meer naar het noorden. Tussen beide uitsteeksels bevond zich het uitsteeksel Iabe en het Hollandse handelshuis. Het aanknopingspunt van de grens was echter niet de monding van de rivier *Massambo*, zoals de kaart van SOUZA deed uitkomen, maar wel de rivier *Lunga*, of misschien wel de rivier *Bude*.

VAN EETVELDE was van oordeel dat men op het terrein gemakkelijk zou kunnen aantonen dat Ponta Vermelha niet op de juiste plaats gelegen was op de kaart van SOUZA, en dit t. o. v. Iabe, de monding van de rivier

van Cabo-Lombo en het Hollandse handelshuis, en dat bijgevolg de grenslijn er onjuist was op aangebracht.

Aangezien deze kaart van Portugese afkomst was, vond men ze te Brussel *a priori* verdacht. Zij verscheen in 1888, op het oogenblik dat men waarschijnlijk vermoedde zich op de vooravond van het geschil te bevinden.

In het algemeen plaatsden de drie overeenstemmende kaarten Ponta Vermelha tussen 5°43' en 5°44' zuiderbreedte. De kaart van SOUZA plaatst ze echter op 5°48' zuiderbreedte. Bijgevolg wordt de grens er 4' naar het zuiden verlegd, of ongeveer 16 km, waardoor de Onafhankelijke Congostaat een belangrijk kustgebied en het Hollands handelshuis verloor. VAN EETVELDE vermoedde dat de Portugese commissarissen Ponta Vermelha zo ver mogelijk zuidwaarts zouden leggen, en hij verbood de commissarissen van de Congostaat om het even welke akte te ondertekenen, die Ponta Vermelha ten zuiden van het Hollands handelshuis zou vastleggen. Zij moesten trachten de ligging van Ponta Vermelha te doen aanvaarden op ongeveer 5°43', zoals de hoger vermelde kaarten het aanduiden. Zelfs indien de door VAN EETVELDE vermoede Portugese theorie zou bevestigd worden door verklaringen van inlanders, was het hun verboden hiermede in te stemmen, daar de inlanders gemakkelijk te beïnvloeden en om te kopen waren.

Alvorens tot de werkzaamheden over te gaan, moesten de commissarissen hun volmachten uitwisselen. Indien zij in de onmogelijkheid zouden verkeren hun werkzaamheden verder uit te oefenen, moesten zij hun volmachten overdragen aan andere personen, na de raad van de Gouverneur-Generaal te hebben ingewonnen. Zij moesten er vooral zorg voor dragen geen enkel document te ondertekenen, waarin niet uitdrukkelijk de goedkeuring van de koning voorzien werd.

Intussen werd nog overeengekomen dat de parallelcirkel van Noki tot aan de Kwango niet volledig zou

afgebakend worden, daar de terreinmoeilijkheden te aanzienlijk waren. Men besloot slechts het snijpunt van deze parallelcirkel met de Kwango-rivier aan te duiden, en de parallelcirkel van Noki slechts enkele kilometer ten oosten van Noki af te bakenen [43]. Dit laatste was echter van het allergrootste belang, aangezien de grenslijn de Congostroom er zeer dicht benaderde, en de gebieden van de Onafhankelijke Congostaat er bijgevolg zeer smal waren.

MACEDO verzocht VAN EETVELDE eveneens de scheidslijn der wateren en eilanden van de Congostroom door dezelfde commissie te laten vaststellen [44]. VAN EETVELDE aanvaardde dit voorstel en verwittigde de Gouverneur-Generaal hiervan. Hij drukte erop dat eerst de werkzaamheden te Lunga, Ango-Ango en Noki moesten voltooid zijn, alvorens de werken in de stroom aangetvat konden worden [45]. Hij stelde Portugal voor, een technisch raadgever te benoemen voor deze werkzaamheden, met de bedoeling de afbakening in de stroom te doen uitstellen tot de werken te Noki voltooid zouden zijn.

HOOFDSTUK IV

DE AFBAKENINGSWERKEN TER PLAATSE

A. — DE AFBAKENINGSWERKEN TE LUNGA [46]

Einde april 1890 kwamen de Portugese afgevaardigden te Banana aan. Op 4 mei verzochten zij de afgevaardigden van de Onafhankelijke Congostaat zich op 10 mei te Lunga te bevinden om er de werkzaamheden aan te vatten. DESTRAIN en JUNGERS verlieten Boma op 8 mei met bestemming Banana. Zij namen als helper MAUBACQ met zich mede.

De eerste zitting van de commissie had plaats op 10 mei 1890. DESTRAIN ging onmiddellijk over tot het overhandigen der volmachten. OLIVEIRA antwoordde dat de volmachten der Portugese afgevaardigen te Cabinda waren achtergebleven, en verzocht tot het overhandigen der volmachten over te gaan tijdens de werkzaamheden zelf.

De indeling der werken, zoals beide Regeringen overeengekomen waren, werd aanvaard. Eén enkel meningsverschil ontstond dienaangaande, namelijk de weg welke men zou volgen om de Kwango te bereiken, maar dit meningsverschil had tijdens deze zitting geen verdere gevolgen.

Onmiddellijk zette OLIVEIRA het standpunt van Portugal uiteen, door te verklaren :

« Ponta Vermelha, bepaald door de overeenkomst van 1885, is een laag uitsteeksel, gelegen ten zuiden van Vista, tussen de uitsteeksel

N'Zila en N'Docolo. Daarenboven is de rivier die er het dichtst bij uitmond, de rivier Cumbi, ongeveer 5 km ten noorden van Ponta Vermelha. De N'Tonde is de rivier meer ten zuiden gelegen, welke zich in de Oceaan werpt nabij Moanda, dus ongeveer 8 km ten zuiden van Ponta Vermelha. Zij beantwoordt dus niet aan deze van de Conventie. De grenslijn zal dus beginnen een weinig ten noorden van Vista, om te Cabo-Lombo te belanden ».

De afgevaardigden van de Onafhankelijke Congostaat konden deze zienswijze onmogelijk delen en voerden aan dat de commissie zich in de eerste plaats op het standpunt van de opstellers van de Conventie van 1885 moesten stellen, en zich moesten steunen op de gegevens waarover men toen beschikte.

Daarop legden ze Engelse, Franse en Duitse kaarten voor, uitgegeven voor 1885 ⁽¹⁾. OLIVEIRA op zijn beurt legde een kaart voor van de Engelse Admiraliteit, uitgegeven in 1889 ⁽²⁾. Deze reproduceerde de kaart van SOUZA van 1888, voor wat de kustreek betreft. OLIVEIRA voerde aan dat men zich hierover niet moest verwonderen, aangezien de Portugese Admiraliteit haar kaarten doorzond aan de Engelse Admiraliteit. OLIVEIRA zelf wees op verschillende onnauwkeurigheden in de Portugese kaart van SOUZA, en omdat geen enkele kaart volgens hem nauwkeurig was, besloot hij dat de commissie zich moest steunen op de verklaringen van Europeanen en inlanders uit de streek, om de ware ligging der betwiste punten op te lossen.

Zich steunend op de kaart van A. OLIVEIRA, op de beschrijving van de « Africa Pilot » en op de kaart der Engelse Admiraliteit van 1888, erkende DESTRAIN alleen als rivier die het meest nabij Ponta Vermelha haar monding had, de rivier Buanquisse, en alleen de monding hiervan kon als vertrekpunt van de grens aanvaard worden door de Onafhankelijke Congostaat.

⁽¹⁾ JUNGERS vermeldde niet welke kaarten voorgelegd werden.

⁽²⁾ Deze kaart bevindt zich niet in het Archief van het Ministerie van Koloniën.

OLIVEIRA was van oordeel dat, indien Red Point en Ponta Vermelha hetzelfde uitsteeksel zouden zijn, de door de overeenkomst bedoelde rivier nog steeds de rivier Cumbi zou zijn, omdat deze alleen een monding in de Oceaan bezat. De andere rivieren op de kaarten aangeduid, zoals de Buanquisse, de Lumbo, de Lunga, enz. waren volgens hem slechts lagunen, en deze mondden slechts in zee uit, als het de inlanders behaagde hun een weg naar zee te openen.

Vervolgens legde hij officiële verklaringen voor van de heren OLIVEIRA, PUNA, CHAVES, alsmede van talrijke inlanders, welke de Portugese zienswijze kwamen bekrachtigen, en waarin Ponta Vermelha vereenzelvigd werd met het uitsteeksel *Chi-Boumo*, aldus genoemd in de inlandse taal [47].

De afgevaardigden van de Congostaat betwistten onmiddellijk de waarde van deze verklaringen. Deze documenten toonden immers duidelijk aan dat het gebied op sluike wijze bewerkt was geworden in de zin der Portugese aanspraken, en wel op zulkdanige wijze, dat de *Status quo ante* erdoor geschonden werd. De waarde van deze documenten kwam hun dan ook zeer verdacht voor.

Er werd dan ook besloten de zitting op te heffen en tot een vluchtige verkenningstocht langsheen de kust over te gaan, tussen Moanda en Red Point. Op 12 mei vatten de Portugezen hun werkzaamheden aan. JUNGERS was verplicht zich terug naar Banana te begeven wegens ziekte, en nam geen deel aan de opmetingen.

Gedurende zijn verblijf te Banana bracht DESTRAIN hem een afdruk van de werken der Portugese commissarissen [47]. Deze afdruk week gevoelig af van de kaart van SOUZA. Op de nieuwe kaart was Ponta Vermelha niet meer het meest westelijke punt van de kust tussen Banana en Cabinda. JUNGERS veronderstelde dat zij opzettelijk verzuimd hadden rekening te houden met

de magnetische declinatie. Daarom besloot JUNGERS de kustlijn zelf op te meten, en kwam zeer vlug tot de gewenste resultaten.

De opmetingen van JUNGERS bewezen zeer duidelijk dat de Portugezen zich vergist hadden, en zij gaven dit toe zonder moeilijkheden uit te lokken. Als men de kaart van de Portugese afgevaardigden over de kaart van JUNGERS schoof, stelde men nog andere afwijkingen vast. Het kustgedeelte, begrepen tussen de rivieren Lumbo en N'Tonde viel ongeveer samen, maar ten noorden van de Lumbo benaderde de kustlijn op de Portugese kaart de meridiaan. OLIVEIRA en JUNGERS kwamen overeen dat men op 16 juni tot een verbetering zou overgaan tussen Loubende en Lumbo. De kaart van JUNGERS moest in alle opzichten worden aangenomen en zou de basis vormen voor verdere werkzaamheden.

Het doel der Portugese commissarissen was duidelijk. Daar zij de onnauwkeurigheid van de kustlijn, zoals SOUZA ze voorstelde, niet konden betwisten — kaart welke ten andere de oorzaak vormde van het grensgeschil — wilden ze twijfel doen vallen op de kaart der Britse Admiraliteit, of ten minste het argument vernietigen van de commissarissen van de Congostaat, die de nauwkeurige beschrijving van Red Point ter verdediging inriepen. Een verwarring ten opzichte van de ligging van Red Point zou belangrijk kunnen zijn in de ogen van de eventuele scheidsrechter. Tenslotte was ook OLIVEIRA verplicht de beschrijving van Red Point te erkennen.

De Portugese commissarissen hielden echter staande dat Ponta Vermelha wel degelijk tussen de uitsteeksels N'Zila en N'Docolo gelegen was, en in de streek beter bekend was onder de naam *Chi-Boumo*. Zij steunden deze bewering op geschreven verklaringen van OLIVEIRA, bestuurder van het handelshuis van Moanda, PUNA, zaakwaarnemer van het handelshuis van Vista, CHAVES, zaakwaarnemer van het handelshuis van Lunga, op

verklaringen van bedienden van dit laatste handelshuis, van talrijke prins en inlanders. Al deze personen verbleven in dit gebied, of hadden lange tijd in deze gebieden verbleven. OLIVEIRA voegde er aan toe, dat *Chi-Boumo* in de inlandse taal de « letterlijke » vertaling was van Ponta Vermelha : *Chi* zou Ponta betekenen en *Bouma* was Vermelha of Rood.

De commissarissen van de Onafhankelijke Congostaat waren hiermede niet akkoord. Toen JUNGERS de kustlijn in kaart bracht, bemerkte hij tussen N'Zila en N'Docolo geen enkel opvallend uitsteeksel, maar wel een tamelijk opvallende baai. Slechts één drager deed hem opmerken dat hij de *Chi-Boumo* voorbij was gegaan zonder ze op te merken. De commissarissen van de Congostaat voerden ook aan dat PUNA en CHAVES de inlandse taal niet machtig waren. Alhoewel PUNA een geletterd inboorling van Cabinda was, merkte DESTRAIN op dat hij een verklaring ondertekende waarvan hij de inhoud niet gelezen had. Immers *Ponta* werd in de inlandse taal vertaald door *Comoungou*, en *Vermalha* werd vertaald door *mengai* (bloed), *N'Kalnada* (rood) en *Toukoula* (naar de wortels van de plant waaruit de inlanders het hevig-rood vervaardigen waarmede de vrouwen zich beschilderen). Daarenboven : het woord *Boumo*, door hen uitgesproken als *M'Boumo* was de vertaling van klei.

Het beheer van deze streken, sinds 1885 uitgeoefend door de Congostaat, zonder protest vanwege CHAVES, OLIVEIRA en PUNA, werd door DESTRAIN ingeroepen. De handelshuizen werden ten minste eenmaal om de twee maanden door de agenten van de fiscus bezocht sinds 1885 om de uitvoerrechten te innen.

Daar beide partijen op hun standpunt bleven, kwamen ze overeen tot een meer nauwkeurige verkenning van de *Comoungou Boumo* over te gaan. Op 21 en 23 juni werd de breedteligging van dit uitsteeksel bepaald door JUNGERS en DA CANTO E CASTRO. Hun berekeningen

waren identiek, namelijk 5°53'18". De vroeger ingeroepen kaarten leggen Ponta Vermelha op ongeveer 5°43', dus 10' ten noorden hiervan.

DESTRAIN merkte ook op dat drie Portugese kaarten Ponta Vermelha vereenzelvigden met Ponta do Diabo, monding van de rivier Massambo. Op deze plaats volgde de kust echter een rechte lijn, zonder enig uitsteeksel te vertonen.

Daar de Portugese commissarissen de verklaringen van CHAVES, OLIVEIRA en PUNA niet meer konden verdedigen, hechtten zij des te meer waarde aan de verklaringen van inlanders. Daarom waren de commissarissen van de Congostaat verplicht verklaringen van inlanders te verzamelen. Hun verklaringen bewezen dat de naam Ponta Vermelha volledig onbekend was in de streek.

De waarde van de verklaringen van CHAVES en PUNA werd duidelijk aangetoond door JUNGERS, waar hij gewag maakte van een brief van CHAVES aan PUNA gericht [48]. Ten gevolge van een misdrijf, werd deze brief in beslag genomen bij PUNA. Ziehier de tekst ervan :

«Lunga, 11 novembre 1889.

» Frédéric (1),

»... J'ai reçu hier une lettre de Cabinda et il me paraît que nous allons avoir la guerre, si l'État n'enlève pas le pavillon ici. Il est nécessaire (suivant la demande de DA FRANCA) (2) que Frédéric insinue à ses gens au cas où un blanc demanderait où est la Ponta Vermelha ou Chi-Boumo, d'avoir tous à répondre que Ponta Vermelha ou Chi-Boumo commence dans la région de Macaïa, où était la factorerie, et d'avance jusqu'à la rivière Massoubo ou Ponta do Diabo, ils ont coutume de l'appeler Chi-Boumo, et les blancs Ponta-Vermelha. Il n'est pas besoin de dire que si tout ceci est bien exécuté, que Frédéric sera récompensé par le Gouvernement Portugais.

(1) Frédéric is de voornaam van PUNA.

(2) DA FRANCA is een agent van de Portugese Regering. Hij was tijdelijk resident van Cabinda.

» Il est nécessaire que tous ces nègres connaissent très bien ceci, afin que notre Gouvernement puisse revendiquer jusque Macaïa.

» Il est nécessaire de tenir le secret et de faire disparaître cette lettre.

» (s.) CHAVES ».

Daar het niet mogelijk was, een uitsteeksel te vinden dat beide standpunten zou verzoenen, werden de opzoekingen naar Ponta Vermelha beeindigd, en ging men over tot het bepalen van de rivier die zich het meest nabij deze onvindbare Ponta Vermelha, ten zuiden van de Baai van Cabinda, in zee stortte [49].

De commissarissen van de Congostaat beweerden dat de rivier door de conventie bedoeld, de rivier Buanquisse was, welke zich in de Oceaan wierp nabij Red Point. De Portugese commissarissen beweerden dat de enige rivier, de naam rivier waardig, die in zee uitmondde tussen Cabinda en Banana, de rivier Cumbi was, die nabij het handelshuis van Vista vloeide.

Deze rivier had 3 mondingen. Ze was volgens JUNGERS de naam rivier niet waardig, daar haar diepte en breedte onbeduidend waren. Ze wierp slechts het water terug in de Oceaan, dat bij vloed in de lagunen ten noorden van Vista vloeide. JUNGERS merkte dan ook op dat alle rivieren, de Cumbi inbegrepen, slechts tijdelijk het water afvoerden dat in de lagunen binnendrong, zodat ze slechts als dusdanig mochten beschouwd worden. Indien de naam « rivier » niet mocht worden toegepast op de N'Tonde, de Massambo, de Lunga, de Lumbo enz... dan mocht dit ook niet toegepast worden op de Cumbi.

Opnieuw brachten de Portugese commissarissen verklaringen aan van CHAVES, PUNA en OLIVEIRA, van andere Europeanen en van prins en inlanders. Deze bevestigden dat de Cumbi altijd water afvoerde, terwijl al de andere rivieren zich slechts in zee wierpen als de inlanders een weg hiertoe openden.

JUNGERS, die op 18 mei de N'Tonde overstak, bemerkte dat de « rivier », die hij acht dagen te voren droogvoets had overgestoken, daar het water door een machtige dijk werd opgehouden, zich omgevormd had tot een, onstuimige, snelstromende rivier. De monding ervan was ten minste 40 meter breed en de snelheid ervan kon onmogelijk geschat worden. De dragers waadden tot aan hun schouders in het water en JUNGERS schatte de diepte op minimum 1,60 m. Dit werd door DA CANTO E CASTRO zelf toegegeven.

Op 6 juni bevond JUNGERS zich voor opmetingen te Lumbo. De « rivier » Lumbo kon hij onmogelijk oversteken, daar deze zich in een waarachtige waterval had omgevormd. OLIVEIRA werd hiervan in kennis gebracht, en deze antwoordde dat de prins van Cabo-Lombo de rivier had doen openen de vorige nacht. JUNGERS verwierp deze uitleg, daar de rivier door haar hoge waterstand de dam had overspoeld wat de frisse en nog vochtige sporen, door de hoogste waterstand achtergelaten, duidelijk bewezen. De prins van Cabo-Lombo was afwezig, en men kon dus niet tot een getuigenverhoor overgaan.

De Portugese theorie, als zouden de rivieren met uitzondering van de Cumbi zich slechts in zee storten als de weg daarheen door mensenheden werd vrijgemaakt, was door deze waarnemingen totaal ontzenuwd. De commissarissen van de Congostaat veronderstelden dat de Cumbi zich ook tijdelijk zou kunnen sluiten. JUNGERS plaatste daarom twee soldaten aan de monding van de Cumbi op 15 juni 1890. Reeds op 17 juni kwam één van hen de heer JUNGERS mededelen dat de rivier gedurende de nacht had opgehouden te stromen. MAUBACQ die zich van de toestand moest verzekeren, verklaarde dat de drie armen van de rivier volledig droog lagen.

Tussen 17 juni en 2 juli werd op zes verschillende tijdstippen vastgesteld dat de Cumbi zich sloot, wat opnieuw

aantoonde dat de verklaringen welke de Portugese commissarissen aanvoerden, weinig oprecht waren.

De kaarten van Portugese officieren lieten ten andere geen twijfel bestaan. Noch IVENS en CAPELLO in 1883, noch MORAES en SOUZA, MAGALHAES en E. VASCONCELLOS in 1884, noch VASCONCELLOS in 1887, noch SOUZA in 1888, hebben een rivier nabij Vista geplaatst ⁽¹⁾. JUNGERS veronderstelde dan ook terecht dat de rivieren N'Tonde en Lumbo op een kunstmatige wijze afgesloten werden, daar het spoedig wassen van de N'Tonde (0,80 meter in 8 dagen) en van de Lumbo (0,60 meter in 20 dagen) in een periode dat geen druppel regen neerkwam, niet op een andere wijze kon uitgelegd worden, wat niettemin steeds werd tegengesproken door de Portugese commissarissen.

OLIVEIRA bleef beweren dat de Cumbi de enige rivier was die steeds water afvoerde, en de andere rivieren slechts tijdelijk water afvoerden. Hij bleef zich steunen op de verklaringen van Europeanen en inlanders, waarvan de waarde en de oprechtheid reeds werden aange- toond.

Op 30 juni waren de commissarissen vergaderd te Cabo-Lombo. Toen deden de Portugese commissarissen een verzoenend voorstel, dat het voorwerp uitmaakte van Proces-Verbaal n° 1.

De grens moest volgens de Portugese opvatting, zoveel het mogelijk was, een natuurlijke grens zijn, en dus aangeduid worden door een waterloop in deze lage en moerasachtige streek.

Ze verzochten rekening te houden met de politieke omstandigheden. Het dorp van Cabo-Lombo was ontstaan uit het dorp Iabe. De prins van Cabo-Lombo had er een toevluchtsoord van gemaakt, waar elke

(1) Alleen de kaart van GOMES DA SOUZA in 1888 opgesteld, bevindt zich in het Archief van het Ministerie van Koloniën.

inlander die zijn dorp ontvluchtte, mits betaling van een zeker bedrag, hulp en bescherming verkreeg. Daarom bloeide dit dorp meer en meer, ten nadele van de andere dorpen uit de omgeving. Een rivaliteit scheidde dus Cabo-Lombo van de andere dorpen: Tali, Iabe, N'Ganzy, Fortalesa, enz..., en ongeregelheden zouden uitbreken indien de grens deze dorpen zou scheiden, waaruit grensgeschillen zouden kunnen voortvloeien.

Men mocht ook niet vergeten dat de bevolking daar leefde in een moerasachtig klimaat, en onderhevig was aan allerlei epidemieën. Sala, Vista en Macaia waren beter gelegen dan Cabo-Lombo, Venho, Ganzy en Iabe. Deze laatste dorpen waren gedoemd te verdwijnen, daar de bevolking uitweek, ofwel naar het zuiden, ofwel naar het oosten, steeds op zoek naar hoger gelegen plaatsen.

Op grond van al deze beschouwingen stelden de Portugese commissarissen voor, de grens als volgt af te bakenen :

— Een rechte lijn, vertrekkend van een punt, even ver verwijderd van beide oevers van de monding van de Lunga-rivier, zou de lagune in twee gelijke delen verdelen ;

— vervolgens zou de grens de rivier Lunga volgen tot aan de poel van Mallongo ; de linkeroever en de dorpjes Congo, N'Conde, Iema komen aan de Onafhankelijke Congostaat toe, en de rechteroever met de dorpjes Cabo-Lombo, Venho, Iabe, Ganzy, Tali, Spita, komen aan Portugal toe ;

— vervolgens zou de grens gevormd worden door de rivieren Venzo en Lulofe, tot aan de bron van de Lulofe ;

— ten slotte zou de parallelcirkel van de bron van de Lulofe gevolgd worden tot aan het snijpunt ervan met de meridiaan van de samenvloeiing van de rivieren Culacalla en Luculla.

Dit verzoek werd in Proces-Verbaal n° 1 van Cabo-Lombo, op 30 juni 1890 opgetekend [50]. Daarop besloot men over te gaan tot de afbakeningswerken aan de Luculla en de Culacalla, en men zou zich weer verenigen te N'Zobe, op 18 juli 1890.

B. — DE AFBAKENINGSWERKEN AAN DE LUCULLA [51].

De commissarissen van de Onafhankelijke Congostaat begaven zich op 17 juli naar Landana. DESTRAIN verliet Landana op 19 juli, terwijl JUNGERS, opnieuw ongesteld, te Landana op de Portugese commissarissen zou wachten. De Portugese commissarissen kwamen te Landana aan op 22 juli 1890.

Op 23 juni had JUNGERS een onderhoud met OLIVEIRA, en men ging over tot het opstellen van de orde der werkzaamheden. OLIVEIRA verzocht JUNGERS nog enkele dagen te Landana te blijven tot hij zijn chronometer op het uur van Landana had kunnen regelen : dit werk zou meerdere dagen vergen. JUNGERS aanvaardde dit voorstel en bracht DESTRAIN, die zich te N'Zobe bevond, hiervan op de hoogte.

Op 2 augustus vertrokken JUNGERS, OLIVEIRA en DA CANTO E CASTRO naar N'Zobe. Op 3 augustus kwamen ze aan te N'Tele M'Bila, aan de samenvloeiing van de Loango en de Luculla. De volgende dag reeds werd overeengekomen de besprekingen te voeren in de post van N'Zobe, daar de Portugese afgevaardigden in een handelshuis verbleven, en de besprekingen er zouden kunnen afgeluisterd worden.

Op 5 augustus kwamen OLIVEIRA en DA CANTO E CASTRO naar N'Zobe. OLIVEIRA, die DESTRAIN afzonderlijk sprak, tekende protest aan tegen de inning der uitvoerrechten. Tevens gaf hij te kennen dat zijn opvatting in verband met het Culacalla probleem verschilde van deze van de Congostaat.

OLIVEIRA merkte op dat de Staat uitvoerrechten op plantaardige produkten eiste, produkten welke gekweekt waren op gronden waarvan het internationaal bezit nog niet vaststond.

OLIVEIRA deed opmerken dat hij een Culacalla zou zoeken en geen Cula-Cula, aangezien de tekst van de Conventie van 1885 duidelijk de eerste dezer als aanknopingspunt deed gelden. Hij bevestigde dit schriftelijk aan de commissarissen van de Congostaat in zijn brief van 6 augustus 1890 ⁽¹⁾.

JUNGERS en DESTRAIN bewaarden deze brief van OLIVEIRA met veel zorg. Immers al wat hij hier schreef was van groot belang. Op 6 augustus 1890 was de rivier Culacalla volledig onbekend voor de Portugese commissarissen, die reeds 2 dagen de N'Tele M'Bila verbleven. Zij was op 6 augustus eveneens onbekend voor de talrijke Portugese onderdanen die reeds meerdere jaren in het Chiloango-gebied, het Loango - en Luculla-gebied verbleven. A fortiori moet deze rivier voor de ondertekenaars van de Conventie van 14 februari 1885 onbekend geweest zijn : het was logisch dat men het verdrag niet

(¹) Hier volgt een uittreksel van de officiële vertaling van deze brief van 6 augustus 1890 van OLIVEIRA aan DESTRAIN. Archief van het Ministerie van Koloniën, lias 301.

« ...et il me paraît que les limites qui séparent l'État Indépendant du Congo du territoire portugais, n'étant pas encore définies, parce que les commissions démarcatrices n'ont pas encore commencé leurs travaux dans cette région, et vous et M. Jungers connaissez à peine le canal du Culaculla (qui prend eau à la lagune de Chidende) comme vous me l'avez affirmé plus d'une fois, jusqu'à ce que j'ai eu l'honneur de vous déclarer verbalement que nous ne cherchions pas le Culaculla, mais bien le Cula-calla, auquel se réfère clairement le traité ou convention du 14 février 1885, et étant pour le présent, le Cula-calla une rivière complètement inconnue pour moi, mais que je juge être située au delà de votre poste de N'Zobé, puisque jusque ce point, dans la rive gauche du Luculla, il existe seulement le Culaculla, je prends la liberté et j'ai l'honneur de vous déclarer qu'il me paraît pas d'accord avec les bons principes de droit international, d'exercer des actes juridiques en une rivière laquelle en une de ses rives il n'est pas démontré où une nationalité se termine et une autre commence. Dans cette présupposition, et pour que l'on ne puisse pas dire plus tard que tacitement nous admimes que le canal était le même que le rio Cula-calla, j'ai l'honneur de vous déclarer par écrit ce que j'eus l'occasion de vous dire hier verbalement...

opbouwde op een hypothetische rivier, daar men in 1885 slechts de Cula-Cula kende, op meerdere kaarten ook Cula-calla genoemd.

De inning der uitvoerrechten was in voege getreden door een mededeling van MASSON, tijdelijk ontvanger der uitvoerrechten. Deze mededeling luidde als volgt :

« A partir du 5 août, le négoce venant de la Luculla, exporté soit par des linguisters, soit par des indigènes, sera soumis au paiement des droits de sortie.

» Les embarcations descendant la rivière devront faire arrêt à la station pour y être visitées.

» Les fraudes et tentatives de fraude seront punis conformément à l'article 19 du règlement de perception des droits de sortie.

» N'Zobé, le 1er août 1890 ». [52]

MASSON diende deze maatregel te verklaren aan de Directeur van Financiën [53]. Hij verklaarde dat tolken de koopwaar aankochten voor de handelshuizen gelegen op Portugees gebied. Deze voerden de goederen uit het land langs de Luculla-rivier, zonder de uitvoerrechten te betalen. Daarom had hij deze maatregel getroffen. Alles verliep zonder moeilijkheden tot de aankomst der afbakeningscommissarissen. De handelslui van Neder-Chiloango leefden bijna uitsluitend van de goederen die hun uit het Luculla-gebied toekwamen, en daarom legden zij een klacht neer bij de Portugese afgevaardigden.

Er diende evenwel opgemerkt te worden dat de Staat uitvoerrechten hief op de produkten die uitgevoerd werden door de handelshuizen op de linkeroever van de Luculla gevestigd, en dit zonder protest vanwege de Portugese overheden.

De commissarissen van de Congostaat konden dit protest van OLIVEIRA dan ook moeilijk aanvaarden. Temeer daar de Portugese overheden van Landana en Cabinda, alsmede de Gouverneur van Angola de rechterlijke bevoegdheid van de Onafhankelijke Congostroom in deze gebieden stroomopwaarts van de Cula-Cula en

op de linkeroever van de Luculla formeel hadden erkend. Zij bevestigden het recht van de Staat om Portugese onderdanen te veroordelen, die misdaden in het Luculla-gebied pleegden. DESTRAIN legde een brief voor van de Portugese Consul, FRANCISCO DIEGO DE SA aan de Gouverneur-Generaal gericht. Deze brief had volgende inhoud :

« J'ai l'honneur de vous envoyer ci-inclus un acte d'avis, dressé à la Résidence de la circonscription portugaise de Cacongo, sur le délit de coups et blessures, dont est accusé le sujet portugais F. L. d. C., employé à la Maison hollandaise de Luculla, et dont se plaint l'indigène M., employé du Gouvernement portugais dans le Chiloango.

» Comme le délit fut commis dans le Luculla, territoire de l'État Indépendant du Congo, les autorités sont compétentes en droit et en devoir de s'enquérir de la vérité de telle accusation et châtier le coupable ». [54]

Dit handelshuis in kwestie was gelegen te *Sanga-Nene*, ongeveer 3.500 meter stroomopwaarts van N'Zobe.

DESTRAIN weigerde te erkennen dat Culacalla en Cula-Cula verschillende rivieren zouden aanduiden [55]. Dit was trouwens ook de mening der handelaars, die in deze streken gevestigd waren. Hij voerde aan dat LEITAO, burggraaf van Cacongo, tijdens de reis van Gouverneur-Generaal JANSSEN in deze gebieden in 1887, deze rivier aanduidde als aanknopingspunt van de grens. DESTRAIN merkte ook op dat het verschil van één letter in de schrijfwijze van de naam niet volstond om deze rivier Cula-Cula niet te erkennen als de rivier Culacalla door de Conventie bepaald. Hij voegde eraan toe dat geen enkele rivier, stroomopwaarts gelegen, een naam droeg welke enige gelijkenis vertoonde met deze van Culacalla of Cula-Cula. Tevens had het woord Culacalla of Culacala niet de minste betekenis in de inlandse taal, terwijl Cula-Cula, « zoon van de Cula » beduidde. DESTRAIN besloot hieruit dat de kopiist een te gesloten letter « U », bij het overschrijven van het verdrag, als een letter « A » had aanzien, en alzo Cula-Culla in Cula-Calla had veranderd.

Het was dus een onloochenbaar feit, dat de Cula-Cula rivier tot aan de komst van de Portugese commissarissen, steeds als aanknopingspunt der grens aanvaard werd, zowel door de Portugese overheid als door de talrijke Portugezen en inlanders. De commissarissen van de Onafhankelijke Congostaat ondervroegen vele inlanders uit de streek. Allen verklaarden geen enkele rivier te kennen die zich in de Luculla wierp en die de naam Cula-calla droeg. JUNGERS stipte aan dat, zodra hij de naam Cula-calla uitsprak, alle inlanders Cula-Cula verstonden. Hij moest hen uitdrukkelijk op het verschil van uitspraak wijzen.

JUNGERS en DESTRAIN hielden dus vol dat de Cula-Cula wel degelijk de rivier was, door het verdrag van 1885 bedoeld, en dat de rechten van de Onafhankelijke Congostaat er niet te betwisten waren. Indien de Portugese commissarissen een andere rivier wilden opzoeken stond het hun vrij dit te doen, maar JUNGERS en DESTRAIN zouden hen hierin niet volgen. Zij wezen elke bespreking over een andere rivier dan de gekende Cula-Cula van de hand.

DESTRAIN bracht de Gouverneur-Generaal hiervan op de hoogte [56], die het optreden van de commissarissen volledig goedkeurde [57]. Deze goedkeuring ontvingen ze echter te laat, daar de gebeurtenissen zich te snel opvolgden.

In een schriftelijke mededeling aan DESTRAIN, vroeg OLIVEIRA de *statu quo ante* te willen aanvaarden, zo de afbakenings-commissarissen geen overeenkomst zouden sluiten, en verzocht de goedkeuring hiervan aan de respectieve regeringen te vragen [58].

OLIVEIRA beweerde ondertekende documenten te bezitten van Portugese onderdanen en inlandse hoofden, gevestigd op de boorden van de Luculla, die het bestaan van de rivier Culacalla, ook N'Zenze genoemd, bevestigden, en haar plaatsten op de linkeroever van de Luculla,

ongeveer 5 uur stroomopwaarts van N'Zobe. Hij verwierp dan ook de theorie van DESTRAIN, welke de kopiist voor een foutieve overname verantwoordelijk stelde.

Deze brief, evenals deze van 6 augustus van OLIVEIRA, was van kapitaal belang. Deze van 6 augustus meldde, alhoewel niet uitdrukkelijk, dat de Portugese onderdanen en handelaars geen Culacalla rivier kenden, stroomopwaarts van N'Zobe gelegen. Vier dagen later echter was OLIVEIRA reeds in het bezit van ondertekende verklaringen van diezelfde handelaars, inlanders en prinses, die verklaarden dat de N'Zenze, ook gekend was onder de naam van Culacalla.

JUNGERS meende dat het voorbeeld van CHAVES, die een Ponta Vermelha ontdekte, daar waar niemand er een vermoed had, en hiervoor een ereteken had ontvangen de overige handelaars had aangezet in dezelfde zin te handelen. Hij was echter van oordeel dat deze vondst een weinig te laat kwam, omdat ze samenviel met de aankomst der commissarissen. Indien deze ontdekking vroeger gebeurd was, dan had de Portugese overheid niet nagelaten, zoals het geschiedde te Lunga, een grensgeschil hiervan te maken.

JUNGERS was van mening dat de gevolmachtigde ministers in 1885, bij het sluiten van de Conventie, zich steunden op de toen bestaande kaarten ⁽¹⁾, o. a.

— DE COURCEL op de Franse stafkaart. Deze schreef Coula-Coula, rivier die zich in de Loukoula wierp, stroomopwaarts van de Loubouzi.

— DE PENAFIEL op de kaart van IVENS en CAPELLO (1883), die Cula-Calla schreef, rivier die zich ook in de Lu-culla wierp, stroomopwaarts van de Lu-buzy.

— STRAUCH op de kaart van STANLEY, die Cula-Cula schreef.

⁽¹⁾ Deze kaarten bevinden zich niet in het Archief van het Ministerie van Koloniën.

Op deze kaarten vond men dus verschillende schrijfwijzen. Het is de Portugese schrijfwijze die in de Conventie werd opgenomen, zoals het ook gebeurde voor de naam « Ponta Vermelha ».

De afbakenings-commissarissen belegden een vergadering op 16 augustus, maar OLIVEIRA deelde op deze dag mede dat pas ontvangen inlichtingen, één der commissarissen verplichtte het binnenland in te trekken om officieel na te zien of de Culacalla werkelijk zo ver stroomopwaarts van de Luculla was gelegen. DA CANTO E CASTRO zou de volgende dag vertrekken, en een algemene vergadering zou slechts na zijn terugkeer kunnen gehouden worden.

De commissarissen van de Onafhankelijke Congostaat stonden hier voor een voldongen feit. Zij hadden de keuze, aan de officiële controle al dan niet deel te nemen. Zij vermoedden dat alle verklaringen ter plaatse opgetekend de Portugese theorie zouden bevestigen. Een weigering DA CANTO E CASTRO te vergezellen, zou als een uitdrukking van vrees kunnen worden aanzien, wat een zeer slechte indruk zou maken op de eventuele scheidsrechter. De Portugezen zouden kunnen aanvoeren dat ze in deze streek grote invloed bezaten, terwijl de Onafhankelijke Congostaat er niet de minste invloed uitoefende.

DESTRAIN besliste dat JUNGERS aan deze controle zou deelnemen. Dit werd OLIVEIRA medegedeeld [59], en DA CANTO E CASTRO, vergezeld van LEITAO, OLIVEIRA en enkele andere Europeanen kwamen JUNGERS op 17 augustus te N'Zobe afhalen. DESTRAIN vroeg toen in het bijzijn van OLIVEIRA aan LEITAO, of deze in december 1887 aan Gouverneur-Generaal JANSSEN had medegedeeld dat de Cula-Cula het aanknopingspunt van de grens was. LEITAO antwoordde oprecht dat men hem de jongste dagen had bewezen dat de monding van de Cula-Cula niet als aanknopingspunt diende beschouwd

te worden, maar hij erkende zijn verklaringen van 1887.

JUNGERS, bij het zien van deze talrijke afvaardiging, was er van overtuigd dat al wat er zou geschieden aan de N'Zenze niet oprecht zou zijn, omdat zulke afvaardiging niet nodig was voor een gewone waarneming. Aan de N'Zenze aangekomen, melde zich een tolk aan, vergezeld van enkele inlanders. JUNGERS herkende hem als een ondergeschikte van LEITAO. Deze tolk was afgevaardigd door het inlands hoofd van een dorp uit de omgeving, en hij verklaarde dat de rivier waarbij men zich bevond, Culacalla genoemd werd. De inlanders die hem vergezelden bevestigden deze verklaring. Hier van werd proces verbaal opgemaakt dat door alle aanwezige Europeanen aan de N'Zenze zelf ondertekend werd.

Vele redenen overtuigden JUNGERS ervan dat dit palaber slechts een goed bestudeerde komedie was, o. m. omdat slechts een tolk het woord voerde, omdat het palaber niet in het dorp zelf plaats vond omdat de ceremonie niet overeenstemde met de plaatselijke gebruiken omdat men de « fetich » er niet kon dwingen de inlanders de waarheid te doen spreken, enz... Ook de kruisjes die ongeletterde inlanders onder vroegere verklaringen zouden aangebracht hebben verraadden duidelijk de geoffende hand van de opsteller. Kortom, het palaber had geen waarde in de ogen van JUNGERS.

Op 18 augustus keerde de commissie terug, en op 19 augustus werd een algemene vergadering belegd te N'Tele M'Bila. Een volledig meningsverschil werd vastgesteld aangaande de ware ligging van de rivier Cula-Cula of Culacalla.

Ook de commissarissen van de Onafhankelijke Congo staat legden verklaringen voor van inlanders, die het tegenovergestelde vaststelden, en ook landkaarten uitgegeven tussen 1885 en 1890, waarop ofwel Cula-Cula

ofwel Cula-calla aangegeven was, maar die de rivier steeds stroomafwaarts van de Lubuzy plaatsten. Hieronder bevond zich ook een kaart van de *Commissaô de Cartographia* van Portugal ⁽¹⁾.

OLIVEIRA protesteerde tegen het aanwenden van de kaarten van de *Commissaô de Cartographia*: hij beweerde dat deze kaarten niet het minste officieel karakter bezaten.

Daar in dit geval een vergelijk onmogelijk was geworden, ging men over tot het opstellen van het Proces-Verbaal n° II, op 20 augustus 1890 ondertekend [60]. Aldus had een langer oponthoud aan de Luculla geen reden van bestaan meer, en men zou overgaan tot de afbakeningswerken te Noki en Ango-Ango.

De bedoeling der Portugese commissarissen werd ontmaskerd in een Proces-Verbaal van N'Zobe, door verklaringen van de heer BOSHOM, agent van het Hollandse handelshuis [61]. Deze verklaarde, zonder hiertoe te zijn aangezet, dat de Portugezen de Enclave van Cabinda wilden uitbreiden, dank zij een schrijffout in de Conventie van 14 februari 1885.

C. — DE AFBAKENINGSWERKEN TE NOKI [62].

Na de mislukte poging om een vergelijk te vinden aangaande de grens aan de Luculla, moesten de commissarissen hun werkzaamheden verder zetten te Noki ⁽²⁾.

JUNGERS en MAUBACQ vertrokken op 8 september 1890 naar Ango-Ango, in gezelschap van DA CANTO E CASTRO. OLIVEIRA ontscheepte dezelfde dag nog te Noki. DESTRAIN was niet aanwezig te Noki, omdat hij wegens

(1) Het rapport van JUNGERS over de werkzaamheden aan de Luculla vermeldt niet welke kaarten werden voorgelegd.

(2) Aangezien de woorden « Noqui », « Nokki » en « Ango-Ango » of « Uango-Uango » of « Wango-Wango » geen moeilijkheden hebben opgeleverd bij de afbakening, werd steeds Noki en Ango-Ango geschreven.

ziekte te Boma moest achterblijven. JUNGERS bracht OLIVEIRA hiervan reeds de volgende dag op de hoogte.

OLIVEIRA legde hem een kaart voor van de Congo-stroom, welke met de hand getekend was. Hij bekende dat hij tijdens de reis deze kaart had nagezien, en dat deze slecht geï Orienteerd was. Hij merkte op dat het snijpunt van de meridiaan van de rivier-monding van Ango-Ango met de parallelcirkel van Noki in de stroom moest gelegen zijn, zelfs indien men de oriëntatie van de kaart verbeterd zou hebben. OLIVEIRA verzocht JUNGERS dan ook te wachten tot de volgende dag om de besprekingen aan te vatten, daar hij de kaart ging verbeteren om ze nauwkeurig te maken.

JUNGERS verklaarde dat hij op zicht de kaart als slecht geï Orienteerd beschouwde, maar dat men er belang bij had een kaart op te stellen in gemeen overleg. JUNGERS en DA CANTO E CASTRO zouden gelijktijdig een kaart van de stroom opmaken vanaf Noki tot Ango-Ango.

Op 10 september 1890 begaf JUNGERS zich naar de Portugese commissarissen en legde het gebruik van de tacheometer aan DA CANTO E CASTRO uit. DA CANTO E CASTRO bepaalde de richtlijnen en JUNGERS zag ze na, terwijl hij de nodige gegevens en opmetingen optekende.

De eerste dag bracht men de oever en de ligging der handelshuizen in kaart, vanaf het huis van GUIMARAES tot de gebouwen van de British Congo-Company, vervolgens vanaf dit laatste gebouwen-complex tot Ango-Ango, om op 13 september te eindigen met de opmetingen, en de volledige kaart vanaf Noki tot Ango-Ango te kunen afwerken [63].

DESTRAIN, die in de onmogelijkheid verkeerde nog verder aan de werkzaamheden deel te nemen, kon slechts op 18 september zijn functie overdragen aan de heer FUCHS, welke op de eerste vergadering, gehouden op 19 september, als plaatsvervanger van DESTRAIN voor-

gesteld werd, en door de Portugese commissarissen in die hoedanigheid erkend. Hiervan werd proces-verbaal opgemaakt.

De kaart door JUNGERS en DA CANTO E CASTRO opgesteld werd aanvaard door de commissie, en men stelde een volledige eensgezindheid vast over de vorm van de oever van de Congostroom vanaf de rivier Ango-Ango tot het handelshuis van GUIMARAES en over de richting van de meridiaan, die loopt door de monding van de rivier Ango-Ango. De richting van de meridiaan op de kaart aangeduid door de lijn X-Y, kon dan reeds het ware uitzicht van de grens tussen Noki en Ango-Ango doen voorzien.

De Portugese commissarissen verklaarden eensgezind, dat ze een dergelijke grens onmogelijk zouden kunnen aanvaarden. Zij gaven toe dat de Conventie van 14 februari 1885 duidelijk de scheidingslijn der twee gebieden aangaf, maar merkten op dat dergelijke grens niet de bedoeling der volmacht dragers van 1885 te Berlijn kon zijn geweest. Zij beweerden dat een aardrijkskundige vergissing in de kaarten uit die tijd bestond, toen de omgeving van Noki nog zeer slecht gekend was, en merkten op dat de verdragsluitende partijen kaarten bezaten die de Congostroom een valse oriëntatie gaven.

De commissarissen van de Onafhankelijke Congostaat bestreden deze zienswijze: ze wilden de interpretatie niet aannemen, die er in bestond een klare en nauwkeurige tekst door de mogelijke bedoelingen van de opstellers ervan te vervangen, en door de volmacht dragers onwetendheid of aardrijkskundige fouten in de schoenen te schuiven. Zij voerden aan dat de afbakening der grenzen te Ango-Ango en te Noki op positieve gegevens berustte: — de monding van een rivier, een meridiaan en een parallelcirkel. — De zending der commissarissen bestond er in, de aanknopingspunten ervan vast te leggen. Zij waren niet bevoegd de waarde van deze grens

te bespreken, noch wijzigingen aan de tekst van de Conventie aan te brengen.

Zij beweerden dat de interpretatie van de Portugese commissarissen in strijd was met de ware bedoelingen van de opstellers van de Conventie van 1885, wat duidelijk bewezen werd door art. III, alinea 7. Hier werd uitdrukkelijk geëist dat het Portugese handelshuis, dat ten zuiden van de Ango-Ango rivier gelegen was, op Portugees gebied zou blijven. Daar dit gebied door de meridiaan doorsneden werd, paste het, in uitvoering van de Conventie, het gedeelte dat ten oosten van de meridiaan viel, op Portugees grondgebied te laten vallen. Dit was ook de enige wijziging aan de algemene bepalingen der grens, en de enige wijziging welke de commissarissen van de Onafhankelijke Congostaat konden en moesten toestaan.

De Portugese commissarissen antwoordden daarop dat door de Conventie op deze wijze uit te leggen, een soort enclave gevormd zou worden. FUCHS meende te mogen veronderstellen dat de volmachtdragere dit voorzien hadden. Door, de Portugese soevereiniteit op de linkeroever van de Congostroom ten noorden van Noki uit te breiden, wilden de volmachtdragere enkel beletten dat een gebied, waar de Portugese invloed zich reeds gevestigd had, onder invloed en beheer zou vallen van een andere Staat.

De commissarissen van de Congostaat wilden hun Portugese collega's ertoe brengen, verzoenende voorstellen voor te leggen. Zij wensten dat de Portugezen wijzigingen zouden voorstellen die ze eventueel zouden kunnen toestaan, opdat de grens-meridiaan zou kunnen veranderd worden op een wijze die beide partijen zou bevredigen. Doch de Portugese commissarissen beperkten er zich toe te verklaren dat de grens door hen niet aangenomen werd, en dat ze daarenboven niet het minste belang hechtten aan de bezittingen van de Congo-oever ten noorden van Noki.

Deze laatste verklaring druiste in tegen hun vroegere verklaringen. Zij hadden toen de nadruk gelegd op het feit dat de meridiaan niet alleen de gronden van het Portugese handelshuis ten zuiden van de Ango-Ango rivier doorsneed, maar ook deze van Domingo DA SOUZA. Een deel van zijn grondgebieden zou in de gebieden vallen, die aan de Onafhankelijke Congostaat toekwamen. De commissarissen van de Onafhankelijke Congostaat, blijk gevend van hun innigste wens de werkzaamheden tot een goed einde te brengen, verklaarden dat niets belette de grenslijn hier en daar een weinig van de tekst van de Conventie te laten afwijken, zowel van de meridiaan als van de parallelcirkel van Noki, maar dan op voorwaarde dat nu eens dorpjes volledig op Portugees gebied, dan eens volledig op gebieden van de Onafhankelijke Congostaat zouden vallen, en dat men deze handelwijze zou kunnen toepassen op de bezittingen van D. DA SOUZA.

Daar de Portugese commissarissen geen stappen aanwendden om een tegemoetkoming in de hand te werken, ging men over tot het opstellen van Proces-Verbaal n° IV, dat de besprekingen en de meningsverschillen weergaf [64].

Vervolgens ging men over tot de bespreking van de breedtecirkel van Noki, waarvan het snijpunt met de meridiaan van Ango-Ango volgens de tekst van 14 februari 1885, de juiste omschrijving van de grens tussen de twee Staten voorstelde.

Het doel der Portugese commissarissen, dat er in bestond de werkzaamheden der afbakenings-commissie te schorsen, kwam duidelijk tot uiting in de vergadering en van 22, 23 en 24 september 1890.

Meestal bracht de vaststelling van de breedteligging van een plaats geen moeilijkheden mee. Algemeen werd aanvaard dat de breedteligging van een stad, bepaald werd door de parallelcirkel, welke door het observato-

rium liep, en bij gebrek aan observatorium deze parallelcirkel welke door om het even welk ander openbaar gebouw liep, zoals bv. het gemeentehuis, het stadhuis enz...

Gevolg gevend aan deze gebruiken, stelden de commissarissen van de Onafhankelijke Congostaat de parallelcirkel voor, die door het Residentie-gebouw van Noki liep.

De Portugese commissarissen weigerden dit te aanvaarden, omdat er volgens hen te Noki geen Residentiegebouw bestond, dat uitsluitend tot dit doel bestemd was. De Resident verbleef werkelijk bij een handelaar — de zaakvoerder van het Portugese handelshuis, de *Companhia do Zaïre*.

Daarop stelden de commissarissen van de Onafhankelijke Congostaat als breedtecirkel voor, om beide zienswijzen te verzoenen, de parallelcirkel die door de vlaggemast van dit handelshuis liep. Deze parallelcirkel lag een weinig meer noordelijk van het Residentiegebouw.

Het handelshuis van de *Companhia do Zaïre* bevond zich op de grondvesten van het eerste gebouw dat hier ooit door Europeanen was opgetrokken. Alle inwoners van Noki stemden hiermede in. A. DELCOMMUNE, in een brief aan de Gouverneur-Generaal *ad interim*, C. COQUILHAT, beschreef de ontwikkeling van Noki. Hierin verklaarde hij dat de twee oudste handelshuizen van Noki het Portugese en het Franse handelshuis waren [65].

Maar ook deze parallelcirkel werd door de Portugese commissarissen verworpen. Zij stelden voor een parallelcirkel te aanvaarden, welke 300 meter ten noorden van het handelshuis van Martin DA SILVA liep. Om hun standpunt te verdedigen voerden ze aan dat *Noki* zich moest kunnen uitbreiden en niet te zeer belemmerd mocht worden door een te nabij gelegen grens, en dat Portugal er groot belang bij had, dat de handelsweg naar San Salvador in haar bezit bleef.

Zich beroepend op de bij gemeen overleg getekende kaart, verwierpen de commissarissen van de Onafhankelijke Congostaat deze voorstellen. Ze konden die parallelcirkel onmogelijk aanvaarden. Het tweede argument van de Portugezen was zelfs niet gegrond daar het uiterste punt van de handelsweg in Noki zelf gelegen was, en de richting van deze handelsweg hier een zuid-zuid-oostelijke zichting aannam, en dus volgens de eerste voorstellen, onmogelijk in het gebied van de Onafhankelijke Congostaat zou kunnen vallen.

FUCHS zag ook niet in waarom de ontwikkeling van Noki zich naar het noorden toe moest voltrekken. Geen enkele reden kon dit doen vermoeden, maar een ontwikkeling naar het zuiden toe lag veeleer voor de hand. De parallelcirkel, die zou lopen door de vlaggemast van de *Companhia do Zaïre*, bracht de belangen van Noki dus geenzins in gevaar, en vormde geen hinderpaal voor de verdere ontwikkeling van Noki, terwijl hij de aan- en afvoer van goederen langs de weg naar San Salvador hoegenaamd niet belemmerde.

Het doel der Portugese commissarissen was dan ook, een volledig gebrek aan overeenkomst te doen vaststellen, en hierdoor de afbakening der grens, vanaf Noki tot aan de Kwango-rivier voor onbepaalde tijd te doen uitstellen.

De commissarissen van de Onafhankelijke Congostaat wilden de overdreven eisen van hun collega's aantonen, en gaven te kennen dat zij de parallelcirkel zouden eisen, die door het meest zuidelijke deel van Noki liep. De beide voorstellen werden opgenomen in het Proces-Verbaal n^o V van Noki [66].

Alvorens over te gaan tot de ondertekening van dit Proces-Verbaal, deden de commissarissen van de Onafhankelijke Congostaat een laatste poging om tot een overeenkomst te geraken. De Portugese commissarissen aanvaardden een nieuwe parallelcirkel, die op gelijke afstand van de twee meest verwijderde huizen van

Noki liep, — de parallelcirkel liep door het huis van Martins DA SILVA.

De taak der commissarissen van de Onafhankelijke Congostaat bestond er niet alleen in, het afbakenen der grenzen te verwezenlijken, maar zij moesten er tevens zorg voor dragen dat de ontworpen spoorweg van Matadi naar Leopoldstad volledig in het gebied van de Onafhankelijke Congostaat zou blijven. De nieuwe parallelcirkel die het midden hield tussen beide uiterste gebouwen van Noki, alhoewel op zekere punten in het nadeel van de Onafhankelijke Congostaat, kon toch aanvaard worden, daar hij in oostelijke richting ver genoeg verwijderd bleef van de spoorlijn, volgens de inlichtingen door agenten van de spoorweg-maatschappij aan JUNGERS verstrekt.

De nieuwe parallelcirkel zou het ook mogelijk maken het snijpunt van de parallelcirkel met de Kwango ter plaatse te gaan bepalen. De Gouverneur-Generaal gebood de commissarissen dan ook deze parallelcirkel te aanvaarden. Dezen waren echter de mening toegedaan dat die erkenning — welke een ware concessie kon genoemd worden — ondergeschikt moest zijn aan de erkenning van Portugese zijde van de meridiaan van de monding van de Ango-Ango rivier, en verder nog aan de oprichting van een grote grenspaal op het snijpunt van de meridiaan met deze parallelcirkel, en ten slotte aan de toestemming der Portugezen om het eindpunt van de parallelcirkel aan de Kwango vast te stellen.

De Portugese commissarissen wilden wel de laatst voorgestelde parallelcirkel aanvaarden, maar weigerden de bedoelde meridiaan te erkennen. In deze omstandigheden werd elk verzoenend voorstel door de commissarissen van de Onafhankelijke Congostaat opgegeven. Zij behielden dus alle rechten en aanspraken op de meest doorgedreven manier, en maakten aanspraken op de

parallelcirkel, 300 meter ten zuiden van het huis van GUIMARAES gelegen ⁽¹⁾.

Tijdens de vergadering van 22 september 1890 verklaarde OLIVEIRA uitdrukkelijk er niet van overtuigd te zijn dat de onderrichtingen de vaststelling van het snijpunt van de parallelcirkel en de Kwango-rivier inhiel den. De volgende dag legde OLIVEIRA zijn laatste onderrichtingen aan FUCHS voor, en weigerde uitdrukkelijk zich naar de Kwango te begeven.

Ten slotte bespraken de commissarissen de afbakening van de eilanden in de stroom gelegen. Grote belangstelling werd door de Portugese commissarissen aan de dag gelegd voor deze afbakening. De commissarissen van de Congo-staat waren het er met hun collega's over eens dat deze afbakening belangrijk was, maar weigerden deze kwestie aan te snijden, zolang de afbakeningen te Noki, Ango-Ango en aan de Kwango niet voltooid waren.

De Portugese afgevaardigden wilden reeds in deze vergadering de vaarweg, welke door de grote stoomschepen op dat ogenblik gevolgd werd, laten erkennen als grenslijn en als thalweg. Hierdoor zouden alle technische werkzaamheden overbodig geworden zijn, en het bezit der eilanden zou onmiddellijk kunnen bepaald worden. Op deze wijze zouden zij Afrika kunnen verlaten, en de afbakening te Noki, Ango-Ango en aan de Kwango voor onbepaalde tijd kunnen doen uitstellen.

De commissarissen van de Congostaat gaven toe dat niets in de weg stond om de vaarweg der grote stoomschepen te beschouwen als toekomstige grens vanaf de monding tot Fetish Rock en vanaf Ile des Princes tot Ango-Ango, maar tussen Fetish Rock en Ile des Princes kon dit niet aangenomen worden. Immers, enkel om handelsdoeleinden lieten de schepen de eilanden, gelegen

⁽¹⁾ Deze parallelcirkel is op de kaart van JUNGERS en DA CANTO E CASTRO aangeduid door de letter P'.

tegenover Boma aan stuurboord liggen. Indien ter hoogte van Boma, op de linkeroever van de stroom een dergelijk handelscentrum zou gelegen zijn, dan zouden de schepen niet gearzeld hebben deze eilanden aan bakboord te laten liggen bij het opvaren van de stroom. De bevaarbaarheid van de stroom was immers verzekerd langs beide zijden van de eilanden. In de tijd dat het Bestuur te Vivi gevestigd was, en de schepen niet te Boma aanlegden, vaarden de schepen langs de andere zijde der eilanden. Enkel technische opmetingen zouden de grootste diepte in de Congostroom kunnen bepalen, indien men de thalweg als grenslijn zou moeten beschouwen.

Door technische werken in de stroom te eisen, was het de commissarissen mogelijk de afbakening in de stroom te verschuiven tot na de afbakening van de parallelcirkel van Noki, omdat het regenseizoen aanbrak. De Portugese afgevaardigden kwamen echter niet op hun beslissing terug, en een volledig meningsverschil werd dan ook vastgesteld [67].

De werkzaamheden namen hiermede dan ook een definitief einde, zonder dat men tot positieve resultaten was gekomen. De Processen-verbaal en de bijbehorende kaarten werden naar de respectievelijke Regeringen verzonden, welke de keuze hadden: ofwel zelf een oplossing te zoeken, ofwel het geschil te laten beslechten door een scheidsrechter, namelijk de Zwitserse Federale Raad.

Door deze onophoudelijke meningsverschillen, was de spanning tussen de afbakenings-commissarissen dan ook vermeerderd van dag tot dag. JUNGERS gevoelde van in het begin der werkzaamheden een uitgesproken antipathie voor OLIVEIRA, maar tegenover DA CANTO E CASTRO bleef hij steeds voorkomend. Enkele uittreksels uit zijn rapport over de werkzaamheden in de omgeving van Lunga zullen dit verduidelijken:

« ... La médisance, les mensonges et la calomnie, quand il s'agit des agents de l'État ne coûtaient ni aux Portugais, ni aux agents de la maison N. A. H. V. [68]

» ... M. OLIVEIRA est infatué de sa personne, il croit qu'il possède assez de ressources d'esprit pour attraper même les plus malins ; peu poli d'ailleurs, ne comprenant pas qu'il manque de tact, en parlant devant des étrangers, soit à voix basse, soit mâchant les mots de façon à ne pas se laisser comprendre par eux. Je soupçonne que M. Oliveira a reçu des instructions de son gouvernement pour amener tout doucement les agents de l'État à commettre un éclat qui eût mis fin à la délimitation ; plusieurs fois, les commissaires de l'État ont discuté entre eux, s'il ne valait pas mieux rompre quand ils constataient des actes de mauvaise foi ; car M. Oliveira n'a pas de scrupules : il dit des contre-vérités pour le plaisir de les dire, avec une conscience sereine, au point que l'on se demande s'il sait combien le mensonge répugne aux hommes du nord. [69]

» ... M. da Canto est un charmant jeune homme, franc, ouvert, qui n'a jamais pris part aux conversations à mots mâchés, et parlait toujours intelligiblement devant nous... » [70]

Bijna op elke bladzijde van het rapport van JUNGERS kan men klachten van hem vinden, omwille van de houding der Portugezen. Het is dan ook niet te verwonderen dat de commissarissen van de Onafhankelijke Staat, na steeds de Portugese eisen te hebben ingewilligd, te Noki niet meer wilden toegeven aan de Portugese eisen, en op dezelfde wijze gingen handelen als de Portugezen.

HOOFDSTUK V

GEVOLGEN VAN HET MISLUKKEN DER AFBAKENING

Daar men de grens van Cabinda, noch deze van Neder-Congo had kunnen afbakenen, waren Portugal en de Onafhankelijke Congostaat bij machte de scheidsrechter het geschil te laten beslechten. Ondertussen was nog een nieuw meningsverschil ontstaan aangaande het bezit van Lunda, ook Muatianvo genoemd. Ook dit geschil zou opgelost moeten worden, en om deze redenen besloten beide Regeringen, alvorens de scheidsrechter de vaststelling der grens van Neder-Congo en Cabinda te laten beslechten, een laatste poging te wagen om door rechtstreekse besprekingen tot een overeenkomst te komen.

De afbakening van Neder-Congo en Cabinda werd van de afbakening van Lunda gescheiden. MACEDO en VAN EETVELDE zouden te Brussel een oplossing trachten te vinden voor Neder-Congo en Cabinda, terwijl de grens van Lunda zou besproken worden te Lissabon. Uit deze besprekingen volgden de verdragen van Brussel en van Lissabon van 25 mei 1891.

Alhoewel er van de besprekingen die te Brussel gevoerd werden door MACEDO en VAN EETVELDE geen documenten overbleven, kan men toch uit de briefwisseling van VAN EETVELDE met DE GRELLE, die te Lissabon de zaak van de Onafhankelijke Congostaat verdedigde, enkele nuttige gegevens halen.

HOOFDSTUK VI

ONTSTAAN VAN DE VERDRAGEN

VAN 25 MEI 1891

In april 1891 bespraken C. R. DU BOCAGE en DE GRELLE-ROGIER onder elkaar hoe de kwestie van Lunda zou kunnen geregeld worden ⁽¹⁾. Noch Portugal, noch de Congostaat wilden afstand doen van hun interpretatie van de Conventie van 14 februari 1885, en van hun verwezenlijkingen in Lunda. Slechts één weg bleef open om tot een rechtstreekse oplossing te komen, namelijk Lunda verdelen, mits in achtneming der wederzijdse verwezenlijkingen.

In die zin werden dan ook de onderhandelingen verder doorgevoerd, met het gevolg dat op 4 mei DE GRELLE reeds kon mededelen aan het hoofdbestuur te Brussel, dat DU BOCAGE en hijzelf een ontwerp van verdrag hadden opgesteld, dat aan beide partijen een deel van Lunda toewees [71].

De tekst van dit verdrag bepaalde de grens zeer nauwkeurig, zonder mogelijkheden van twijfel of valse interpretatie te laten bestaan. Maar vooraleer dit verdrag te ondertekenen, eiste Portugal dat men te Brussel tot een overeenkomst kwam nopens de grens in Neder-Congo en Cabinda.

Op 5 mei 1891 meldde VAN EETVELDE dat nog steeds geen oplossing was gevonden voor de afbakening der grens in Neder-Congo. Hij hoopte nochtans vlug tot

(1) Er zijn geen documenten van deze besprekingen overgebleven.

een overeenkomst te komen [72]. De Congostaat eiste in ruil voor het verlies dat hij zou lijden aan de Luculla, de afstand van de voorgestelde gebieden te Ango-Ango, welke voor de Staat van weinig belang waren, en de afstand van de eilanden tegenover Boma gelegen [73].

DE GRELLE deelde aan VAN EETVELDE mede dat Portugal onmogelijk op de eis kon ingaan, afstand te doen van de eilanden tegenover Boma gelegen, daar dit tegenover het Portugese Parlement niet zou kunnen worden verdedigd. Het was wel bereid, onafhankelijk van Ango-Ango een tamelijk uitgestrekt gebied af te staan in de omgeving van Noki [74].

Koning LEOPOLD II bleef echter de afstand eisen van het oostelijk deel van het eiland tegenover Boma gelegen, onafhankelijk van de door Portugal ingewilligde concessies te Ango-Ango, te Noki, en de recrutering in Angola [75].

Op 15 mei 1891 was DE GRELLE verplicht aan VAN EETVELDE mee te delen dat het Portugese Ministerie was afgetreden, wat de werkzaamheden zeker zou vertragen [76].

Het ontwerp van verdrag voor Neder-Congo, door VAN EETVELDE aan MACEDO voorgesteld, luidde als volgt [77]:

a) Nabij Ponta Vermelha zou het voorstel der Portugese commissarissen OLIVEIRA en DA CANTO E CASTRO aanvaard worden ;

b) Aan de Luculla zou de grens vastgeknoopt worden aan de samenvloeiing van Luculla en N'Zenze. Portugal diende nochtans voor deze concessie een andere concessie toe te staan ;

c) Portugal moest afstand doen van de gebieden tussen Ango-Ango en een punt, genomen op 100 meter ten noorden van het handelshuis van Domingo DA SOUZA;

d) Portugal moest afstand doen van het gebied ten oosten van Noki en tussen de door Portugal voorgestelde parallel en de parallel van de Residentie van Noki gelegen.

e) Men zou een financieel akkoord sluiten, waarbij de opbrengst van de douane van Landana in verhouding tot de douane-opbrengsten van 1890 door beide partijen geïnd, verdeeld zou worden

f) Portugal zou de soevereiniteit van de Onafhankelijke Congostaat op het oostelijk gedeelte — ongeveer een vierde van de totale oppervlakte — van het eiland *Sacran M'Baca*, gelegen tegenover Boma, moeten erkennen.

Niet al deze punten werden door Portugal aanvaard. Tenslotte werden MACEDO en VAN EETVELDE het eens over de juiste tekst van het verdrag, dat in grote lijnen wel aan dit ontwerp beantwoordde.

Beide Regeringen kwamen overeen het verdrag van Lunda en het verdrag van Neder-Congo op dezelfde dag te ondertekenen. Op 25 mei 1891 werd te Brussel overgegaan tot de ondertekening van het verdrag van Neder-Congo, door E. VAN EETVELDE en DE MACEDO, gevolmachtigde minister van Portugal, terwijl te Lissabon het verdrag van Lunda ondertekend werd door DE GRELLE-ROGIER en C. R. DU BOCAGE.

HOOFDSTUK VII

ONTLEDING VAN HET VERDRAG VAN BRUSSEL

A. — DE GRENS MET CABINDA [78].

In het nieuwe verdrag was geen sprake meer van Ponta Vermelha en de rivier die ten zuiden van de baai van Cabinda, nabij deze Ponta Vermelha in zee uitmondde. De juiste ligging van Ponta Vermelha werd dus niet opgelost. Het nieuwe verdrag nam het verzoenend voorstel van OLIVEIRA en DA CANTO E CASTRO aan, en de grens aan de zee-zijde zou er dus als volgt uitzien :

« Aan de kust zal een punt bepaald worden dat 300 meter ten noorden van het meest belangrijke gebouw van het Hollandse handels-huis van Lunga gelegen is. Dit punt wordt door een rechte lijn verbonden met de monding van het kleine riviertje Lunga in de lagune van Lunga. »

Ook het dorpje Cabo-Lombo, waarvan de ligging vaststond, werd uit het nieuwe verdrag geweerd, en men bepaalde de grens op de volgende wijze :

« De loop van het kleine riviertje Lunga tot de poel van Mallongo. De dorpjes Cabo-Lombo, Venho, Iabe, Ganzy, Tali, Spita, Gagandjime, N'Goio, M'Tô, Fortalesa, Sokki, enz... behoren aan Portugal, terwijl de dorpjes Congo, N'Conde, Iema, enz... aan de Onafhankelijke Congo-staat toekomen. »

De parallelcirkel van Cabo-Lombo werd ook niet meer als grens beschouwd, maar vervangen door de loop der riviertjes Venzo en Lulofe, tot aan de bron van dit

riviertje, op de hellingen van het gebergte Nime-Tchiama. Een nieuwe parallel die de grens zou vormen werd in het leven geroepen, namelijk de parallelcirkel van de bron van de Lulofe, in oostelijke richting verlengd.

Het betwiste punt uit het verdrag van 14 februari 1885, of nu de Cula-Cula of de N'Zenze door Culacalla werd bedoeld, werd opgelost in het voordeel van Portugal. De meridiaan van de monding van de N'Zenze met de Luculla zou als grens dienen in zuidelijke richting, tot aan het snijpunt van de meridiaan met de parallelcirkel, lopende door de bron van de Lulofe.

De loop van de Luculla tot aan de samenvloeiing met de Chiloango (Luango-Luce) bleef als grens behouden in het nieuw verdrag.

B. — DE GRENS MET ANGOLA.

Het verdrag van 14 februari 1885 bepaalde de « loop » van de Congostroom als grens, maar sprak niet over de eilanden in de stroom gelegen.

Het riviertje Ango-Ango speelde geen rol meer, en het nieuwe verdrag, in artikel III, zou de kwestie der eilanden eens en voor goed regelen.

De vaarweg welke door de schepen met grote diepgang op dat ogenblik gevolgd werd, zou definitief als grens dienen, tot aan het snijpunt van deze vaarweg met de parallelcirkel die 100 meter ten noorden van het hoofdgebouw van het handelshuis van D. DA SOUZA te Noki liep.

De eilanden Bulicoco en Sacran M'Baca lagen ten zuiden van deze vaarweg, en zouden aan Portugal toekomen, terwijl de eilanden Bulanbemba, Mateba en Ile des Princes ten noorden van de vaarweg gelegen, aan de Onafhankelijke Congostaat zouden toebehoren.

Artikel III, alinea 5 voorzag uitdrukkelijk dat al de eilanden door deze vaarweg gescheiden, aan dezelfde

regel onderworpen zouden zijn. Een latere wijziging van de vaarweg zou dus geen gevolg hebben op de bezittingen die door dit verdrag werden toegewezen. Hoe dus de vaarweg ook zou veranderen in de loop der tijden, steeds zou de vaarweg van 25 mei 1891 de grens vormen.

De door Portugal moeilijk te erkennen meridiaan van Ango-Ango, werd vervangen door een rechte lijn, die de volgende punten zou verbinden: een eerste dat genomen werd op 100 meter ten noorden van het hoofdgebouw van het handelshuis van D. DA SOUZA te Noki, en een tweede punt dat gelegen was op 2.000 meter ten oosten van de Congo-oever, op de parallelcirkel welke liep door de grondvesten van het Residentie-gebouw van Noki, dat op dat ogenblik in aanbouw was.

Vanaf dit laatste punt werd de grens gevormd door hogervermelde parallelcirkel tot het snijpunt ervan met de Kwango.

Artikel 7 voorzag de ratificatie van het verdrag binnen de drie maanden, terwijl artikel 5 de status quo handhaafde tot de afbakenings-commissarissen hun werk ter plaatse zouden beëindigd hebben. Van groot belang was zeker artikel 6, dat eens te meer de kwestie van een scheidsrechterlijke oplossing voorzag, indien de beide partijen geen akkoord zouden sluiten ter plaatse.

C. — DE RATIFICATIE.

De verdragen van Neder-Congo en Lunda werden door Koning LEOPOLD II zonder moeilijkheden op te leveren bekrachtigd. Reeds op 18 juni 1891 stuurde VAN EETVELDE alle nodige bewijsstukken voor de uitwisseling der ratificaties en de volmachten desaangaande op naar DE GRELLE [79].

Het verdrag dat de verdeling van Lunda inhield, werd in Portugal echter hevig bekampt in de Kamer en in de Senaat, en slechts met zwakke meerderheid bekrachtigd,

maar het verdrag van Brussel werd zonder de minste moeilijkheid op te leveren goedgekeurd [80].

Niets stond dus de uitwisseling der ratificaties nog in de weg, en op 1 augustus 1891 ging men te Lissabon over tot het uitwisselen der ratificaties, waardoor de verdragen van kracht werden.

HOOFDSTUK VIII

DE AFBAKENINGSWERKEN TER PLAATSE

A. — DE BENOEMING VAN DE COMMISSARISEN.

Reeds voor de ratificatie van de verdragen van 21 mei 1891 werd SEBASTIAO DA SOUZA DANTAS BARACHO, luitenant-kolonel, bij decreet van 9 juli, door de Portugese Regering tot afbakening-commissaris in Lunda benoemd [81].

BARACHO vertrok op 20 juli 1891 naar St. Paul de Loanda. De Minister van Buitenlandse Zaken, Graaf VALBOM, wou Henrique de CARVALHO met deze taak gelasten, maar om redenen van binnenlandse politiek werd hij niet benoemd.

De Regering te Brussel scheen geen haast te hebben, want eerst in september vroeg de Koning aan George GRENFELL, protestants missionaris, of hij de taak van afbakening-commissaris op zich wou nemen. GRENFELL aanvaardde deze opdracht, maar had hiervoor de toelating nodig van zijn oversten. De Koning zelf verzocht BAYNES, hoofd der missie-zendingen, GRENFELL hiervoor toelating te geven. Op 17 september 1891 kwam de toestemming van BAYNES bij de Koning toe. Intussen drong ook de Portugese Regering aan, opdat spoedig een commissaris zou benoemd worden. Slechts op 28 september 1891 werd de Portugese Regering medegedeeld dat GRENFELL tot Commissaris benoemd was, en dat hem een Belgisch officier als helper zou toegevoegd worden.

GRENFELL scheepte in te Antwerpen op 6 november 1891 [82].

Op 29 september 1891 schreef VAN EETVELDE een dringende brief naar de Gouverneur-Generaal te Boma, om hem over de stand van zaken in te lichten. VAN EETVELDE was niet gerust over de wending der zaken, en vroeg aan de Gouverneur-Generaal alle mogelijke voorzorgsmaatregelen te treffen :

« Il y a urgente nécessité de prévenir toutes tentations portugaises contraires à nos intérêts. »

De Portugese Regering wenste echter de afbakeningswerken aan te vatten aan de grens van Cabinda [83]. VAN EETVELDE ging er niet mee akkoord dat GRENFELL en BARACHO de afbakening in Neder-Congo zouden ter hand nemen, vermits enkel het verdrag van Lunda de benoeming van een speciale afbakenings-commissie voorzag. Bij de besprekingen die het verdrag van Brussel voorafgingen werd tussen VAN EETVELDE en MACEDO mondeling overeengekomen dat de taak der afbakening aan de plaatselijke overheden zou worden toevertrouwd. Daarom meldde VAN EETVELDE aan de Portugese Regering dat hij wel bereid was volmachten te verlenen aan de Gouverneur-Generaal te Boma om met kolonel BARACHO of een ander Portugees commissaris de afbakening van Neder-Congo te regelen, maar niet bereid was hetzelfde aan GRENFELL toe te wijzen [84]. De Gouverneur-Generaal werd van deze mededeling in kennis gebracht [83].

De Portugese Regering verklaarde zich hiermede akkoord, en verzocht onmiddellijk de nodige instructies aan de Gouverneur-Generaal te zenden om met BARACHO tot de afbakening der grenzen te kunnen overgaan. De ontmoeting van BARACHO met GRENFELL aan de Kwango zou voor 15 maart van het volgende jaar moeten plaatsvinden, daar de afbakening van Lunda voor Portugal even belangrijk was als deze van Neder-Congo [85].

Op 23 oktober 1891 stuurde DE GRELLE, bij decreet van 21 oktober 1891 tot Staatssecretaris van het departement van Buitenlandse Zaken benoemd, de volmachten naar Congo op. De volmachten werden opgesteld op naam van de Vice Gouverneur-Generaal WAHIS, of bij diens afwezigheid op naam van de president van het « Uitvoerend Comité ». De President zou bij afwezigheid van de Vice Gouverneur-Generaal de leiding zelf in handen nemen, en de afgevaardigden aanduiden.

Nochtans namen de werken geen aanvang, alhoewel alles hiertoe geregeld was. BARACHO betwistte de waarde der volmachten van de President van het Uitvoerend Comité, de heer FUCHS, en het was deze laatste onmogelijk, met BARACHO een onderhoud te hebben. Gouverneur-Generaal WAHIS, die terug in Boma aangekomen was, had zijn macht aan JUNGERS overgedragen, en bepaalde een eerste onderhoud te Noki, waarop BARACHO echter niet verscheen [86].

Tot het einde van januari 1892 verijdelde BARACHO elke samenkomst. Op 31 januari 1892 echter werd een einde gemaakt aan deze toestand. BARACHO keerde terug naar Lissabon, en de afbakeningswerken werden hierdoor voor onbepaalde tijd uitgesteld [87].

Op 9 februari 1892 bracht de Portugese Regering DE GRELLE ervan op de hoogte, dat de Gouverneur van het Congo-district als koninklijk commissaris, de taak ontvangen had de afbakening in Neder-Congo ter hand te nemen. BARACHO, die de afbakeningswerken in Lunda ter hand moest nemen, werd op eigen verzoek uit zijn functie ontheven, en DE BRITO GODINS, Gouverneur van de Provincie Angola, zou hem vervangen. Deze werd ermee belast de werken in uitvoering van het verdrag van Lunda uit voeren, maar was verplicht zijn macht over te dragen aan luitenant Simao Candido SARMENTO voor wat betreft de afbakening tussen Kwango en Kasai.

Zes maanden waren dus vereist om een afbakenings-

commissie samen te stellen. Zeven maanden na de ratificatie zouden de eigenlijke werkzaamheden ter plaatse kunnen aangevat worden.

B. — DE AFBAKENINGSWERKEN IN NEDER-CONGO.

Voor de afbakeningswerken in Neder-Congo waren de Vice Gouverneur-Generaal WAHIS en in zijn afwezigheid de heer FUCHS, president van het Uitvoerend Comité aangeduid vanwege de Onafhankelijke Congostaat, en de Gouverneur van het Congo-district vanwege Portugal.

Deze personen hadden de macht bekomen hun werkzaamheden ter plaatse over te dragen aan ondergeschikten. JUNGERS voor de Onafhankelijke Congostaat en J. Francisco NUNEZ voor Portugal, zouden de afbakening op het terrein verwezenlijken, terwijl WAHIS of FUCHS en Antonio Sergio de SOUZA controle op hun werkzaamheden zouden uitoefenen. De beslissingen die door JUNGERS en NUNEZ zouden getroffen worden, zouden eerst door WAHIS en SOUZA moeten goedgekeurd worden, alvorens aan de Regering te worden voorgelegd.

De eerste samenkomst van WAHIS en SOUZA geschiedde op 23 april 1892 [88]. SOUZA was vergezeld van NUNEZ en verzocht de werkzaamheden slechts op 2 mei 1892 aan te vatten.

De afbakeningswerken op het terrein verliepen volledig volgens de bepalingen van het verdrag van 25 mei 1891. Geen betwistingen werden nog voorgebracht, noch door Portugal, noch door de Onafhankelijke Congostaat.

De werkzaamheden werden aangevat te Noki, in overleg met de Portugese afgevaardigde NUNEZ. Op 20 mei 1892 waren de afgevaardigden het reeds eens geworden over volgende punten [89] :

— de afstand van de Residentie tot de vlaggemast van het huis van D. DA SOUZA.

— het punt, 100 meter ten noorden van het hoofdbouw van D. DA SOUZA, op de oever van de stroom.

— De parallelcirkel van de Residentie over een afstand van 2.000 meter.

De Portugese afgevaardigde stelde voor het gehele gebied van het handelshuis van D. DA SOUZA op Portugees grondgebied te laten liggen. JUNGERS deelde dit mee aan de Gouverneur-Generaal en was van oordeel dat de Onafhankelijke Congostaat deze concessie gerust kon toestaan, want hij vond het raadzaam, zoals hij schreef: « ne pas avoir une factorerie à cheval sur la frontière ». De grenspalen van het terrein zelf waren reeds 6 jaar oud, en werden dus niet opzettelijk geplaatst.

Vice Gouverneur-Generaal WAHIS deelde echter deze zienswijze niet, en vond het voorbarig reeds op dat ogenblik de concessie toe te staan, die op bijgaande schets aangeduid was door de letters ECDX. Hij was echter akkoord dat de afgevaardigden hun grenspalen derwijze plaatsten dat de grens later kon verlegd worden zoals de Portugese afgevaardigde voorstelde, maar de grens moest de rechte EXF blijven. Indien de Congostaat deze concessie toestond, dan zou Portugal dit moeten vergoeden op een andere plaats.

Op 30 juni 1892 ging men over tot het opstellen van het eerste Proces-Verbaal. Hierin werd het volgende opgetekend [90]:

— De grafieken van beide partijen waren identiek, zowel voor de grenzen van het handelshuis van D. DA SOUZA, als voor het punt gelegen op 2.000 meter ten oosten van de Residentie van Noki, op de parallelcirkel van de Residentie.

— Een deel van het terrein van D. DA SOUZA lag ten noorden van de conventionele grenslijn.

— De commissarissen zouden de grenspalen in zwaar metselwerk optrekken.

— De magnetische declinatie van Noki bedroeg 15°48' NW.

— Het gemiddelde van 42 opmetingen gaf als breedteligging van de Residentie van Noki : 5°52'10"14 zuiderbreedte.

— Het snijpunt van de weg Matadi-Noki met de grens had als breedteligging : 5°51'46"33 zuiderbreedte.

— De commissarissen aanvaardden als lengteligging van de meridiaan die door de Residentie van Noki liep : 13°28'25"25 oosterlengte.

De commissarissen zetten hun werkzaamheden verder in het gebied van Noki. JUNGERS weigerde de afbakening van de parallel van de Residentie verder door te trekken dan de berg Mazongo. Dit werd opgetekend in Proces-Verbaal n° 2 van 31 juli 1892 [91]. Enkele dagen later ging men over tot het opstellen van Proces-Verbaal n° 3, dat de werkzaamheden in het gebied van Noki afsloot [91]. Dit proces-verbaal hield o. m. volgende bepalingen in :

— De dorpjes Quinsemo, Né-Vumo, Quinsuga, Ne-sodo-quila, Manilombe, Ne-Panga, Gunga en Cunga lagen ten zuiden van de parallelcirkel en kwamen aan Portugal toe. De dorpjes Ne-Sonho, Quinzau, Pala-Bala, Polente en de plaats *Noqui* lagen ten noorden van de parallelcirkel en kwamen aan de Congostaat toe.

— Nabij Quisemo bevond zich een grote steen, gelegen op de parallelcirkel. Deze steen werd als grenssteen aanvaard, waarop men de volgende letters grifte :

Noordelijke zijde : P. N. (parallèle de Noqui) E. (État Indépendant du Congo).

Zuidelijke en zuid-oostelijke zijde : P. (Portugal).

— Nabij N'Sako-Pu aan de rivier Mia, werd een punt van de parallelcirkel tijdelijk aangeduid door een grenssteen in metselwerk.

— Op de berg Mazongo werd de parallel aangeduid door een grenssteen in metselwerk.

— De afgevaardigden bakenden de parallelcirkel niet verder af dan tot aan de berg Mazongo. Joao Francisco NUNEZ verklaarde dat de uitgevoerde afbakening over onvoldoende afstand liep, daar nabij de grens een spoorweg werd aangelegd. Hij deelde mee, dat hij de afbakening van deze parallelcirkel verder wenste door te voeren, nadat de afbakeningswerken van de Enclave van Cabinda beëindigd waren.

— De werkzaamheden te Noki waren aldus beëindigd, en de afgevaardigden zouden op 17 augustus weer samenkomen te Lunga, waar ze zouden overgaan tot de afbakening van de Enclave van Cabinda.

Ook deze afbakening leverde geen moeilijkheden op. Na er op 17 augustus de werkzaamheden te hebben aangevat, werd reeds een halve maand later overgegaan tot de ondertekening van Proces-Verbaal n° IV van Cabinda, op 31 augustus 1892 [92]. Hierin werden de volgende akkoorden vastgelegd :

— De breedteligging van het punt, gelegen op 300 meter ten noorden van het hoofgebouw van het handelshuis van Lunga bedroeg $5^{\circ}47'14''31$ zuiderbreedte.

— De bron van de *Lulofe* had als breedteligging : $5^{\circ}44'19''60$ zuiderbreedte.

— De afbakeningswerken aan de Luculla zouden uitgevoerd worden op de wijze en volgens de orde door het bijvoegsel aan dit Proces-verbaal bepaald, namelijk :

a) de Luculla verkennen vanaf Chinfuca tot N'Zila N'Zambi ;

b) de rivierloop met behulp van een tacheometer opmeten tussen Chinfuca en Chingoro (samenvloeiing Culacalla-Luculla) ;

- c) de geografische coördinaten van Chinfuca berekenen ;
- d) de geografische coördinaten van N'Tele M'Bila, Landana en Cabinda bepalen ;
- e) de kust in kaart brengen tussen Cabinda en Lunga om het verschil in lengteligging tussen deze twee punten te bepalen, om op de parallelcirkel van de bron van de Lulofe, het snijpunt met de meridiaan te kunnen bepalen ;
- f) te Lunga twee punten bepalen, het ene ten noorden, het andere ten zuiden van de parallelcirkel welke loopt door de tijdelijke grenspaal, die geplaatst is op 300 meter ten noorden van het hoofgebouw van het handelshuis van Lunga, doordat deze grenspaal met zekerheid zal verdwijnen, zodra de rivier zich in zee zal uitstorten.

Op 7 september was Vice Gouverneur-Generaal WAHIS verplicht JUNGERS, die wegens ziekte in de onmogelijkheid verkeerde zijn taak tot een goed einde te brengen, van zijn verplichtingen te ontslaan [93]. WAHIS benoemde PÉTILLON tot plaatsvervanger van JUNGERS. PÉTILLON en NUNEZ, respectievelijk geholpen door MARCK en DE LIMA vervolgden nu de werkzaamheden op de wijze door het bijvoegsel aan Proces-Verbaal n° 4 bepaald. Intussen nam FUCHS, president van het Uitvoerend Comité de taak van WAHIS over bij diens afwezigheid, zonder dat hiertegen bezwaren werden geopperd door Portugal [94].

Drie maanden lang werkten de commissarissen aan de afbakening van de grens van Cabinda. In hun Proces-verbaal n° VI besloten ze hun werkzaamheden te Lunga op 15 december 1892, en bepaalden : [95]

— Twee punten A en B, welke met punt C (de grenspaal die zou verdwijnen indien de rivier zich in zee uitstortte) een driehoek vormden, waarvan de zijden en hoeken volgende kenmerken bezaten :

afstand AB = 182 meter	hoek A = 46°14'
afstand AC = 114 meter	hoek B = 38°35'
afstand BC = 132 meter	hoek C = 95°11'

— De rechte welke punt C met de monding van het kleine riviertje Lunga in de Lunga-lagune verbond. De lengte ervan bedroeg 950 meter.

— De loop van het kleine riviertje Lunga tot aan de poel van Mallongo.

— De loop der riviertjes Venzo en Lulofe tot de bron van de Lulofe.

— De geografische coördinaten van de bron van de Lulofe :

5°44'19"60 zuiderbreedte — 12°17'25"28 oosterlengte.

— De geografische coördinaten van de samenvloeiing van de Luculla met de Culacalla (N'Zenze)

5°10'49"30 zuiderbreedte — 12°32'06"60 oosterlengte.

— De geografische coördinaten van Landana :

5°13'17"00 zuiderbreedte — 12°08'30"00 oosterlengte.

— De geografische coördinaten van N'Tele M'Bila :

5°08'16"75 zuiderbreedte — 12°27'48"85 oosterlengte.

— De geografische coördinaten van N'Zila N'Zambi :

5°15'31"77 zuiderbreedte — 12°32'31"50 oosterlengte.

— N'Zila N'Zambi en N'Yellica kwamen aan de Onafhankelijke Congostaat toe, terwijl Chingoro en Baca N'Coce aan Portugal toekwamen.

— Wegens de weersomstandigheden was het onmogelijk de snijding van de meridiaan met de parallelcirkel van de bron van de Lulofe te bepalen. De werkzaamheden van de afgevaardigden werden hiermede als beëindigd beschouwd.

Al de grafieken en processen-verbaal moesten door de Koninklijke commissarissen, WAHIS of FUCHS voor de Onafhankelijke Congostaat en A. Sergio DA SOUZA voor Portugal goedgekeurd worden.

Op 18 april 1893 werden de Processen-verbaal door de afgevaardigden JUNGERS, PÉTILLON en NUNEZ opgesteld, samengebundeld in één Proces-Verbaal te Cabinda. De heer FUCHS voor de Onafhankelijke Congostaat en A. Sergio DA SOUZA voor Portugal ondertekenden dit nieuwe Proces-Verbaal en de bijbehorende grafieken [96] FUCHS was van oordeel dat de cessie van het terrein van D. DA SOUZA aan Portugal niet moest worden toegestaan [97]. Deze gronden zouden van nut kunnen zijn voor de spoorweg-maatschappij, indien de bevaarbaarheid van de stroom in de omgeving van Underhill onmogelijk zou worden. De schepen zouden dan gelost en geladen kunnen worden te Ango-Ango, welke plaats door een spoorweg met Matadi zou verbonden worden.

A. Sergio DA SOUZA stelde ook voor in dit Proces-Verbaal in te lassen, dat beide Regeringen elkaar zouden inlichten, indien er een post in de nabijheid van de grens zou opgericht worden. FUCHS weigerde dit in te lassen, daar dit geen verband hield met de afbakeningswerken. Een afzonderlijk verdrag zou deze kwestie moeten regelen.

Hiermede was de taak der Koninklijke commissarissen dan ook beëindigd en werden de Processen-verbaal naar Lissabon en Brussel verstuurd om bekrachtigd te worden.

van Portugal. Alhoewel het verzoeken van OLIVEIRA, het verlies van de Onafhankelijke Congostaat voor de helft verminderde, bleef de erkenning van de N'Zenze als Cuiacalla zwaar wegen. De cessie door de Onafhankelijke Congostaat aan Portugal toegestaan werd door Portugal niet vergoed, want er is nergens sprake van inwilliging der eisen van de Onafhankelijke Congostaat te dien opzichte. Het oostelijk deel van het eiland Sacran M' Boca werd aan de Onafhankelijke Congostaat ook niet toegestaan.

Te Noki bekwaam de Onafhankelijke Congostaat haar geëiste parallelcirkel van de Residentie, doch door de

HOOFDSTUK IX

DE RATIFICATIE VAN HET PROCES-VERBAAL VAN 18 APRIL 1893

Op 24 maart 1894 werd te Brussel overgegaan tot de uitwisseling der goedkeuringen van het Proces-Verbaal van Cabinda, dat door FUCHS en DA SOUZA op 18 april 1893 ondertekend was [98].

De nieuwe grens, zoals ze door het verdrag van Brussel van 25 mei 1891 in het leven geroepen werd, en in uitvoering hiervan afgebakend werd, zou op 31 maart 1894 van kracht worden.

Het Proces-Verbaal van Cabinda van 18 april 1893 en de ratificatie hiervan werden opgenomen in de verklaring van Brussel van 24 maart 1894 [99].

recht zijn die de Congo-over met de parallelcirkel verband, verloor het een gebied dat het verdrag van 14 februari hem toewees.

De grens door Jungeas en Nunez afgebakend, vormde nochtans geen volde voor beide Staten. CARRA en NUNEZ zouden de afbakening enkele jaren later verder doorvoeren. Deze afbakening werd in het Proces-Verbaal van Cabinda van 17 juli 1900 opgenomen.

De Conventie van 14 februari 1885 was een totaal onbruikbaar verdrag gebleken. De verdragen van 25 mei 1891 te Lissabon en te Brussel afgesloten bevestigden dit volkomen. Het enige dat deze nieuwe verdragen van 1891 bewaarden, was de grens van de Chiloango vanaf de Luculla samenvloeiing.

De juiste ligging van het zo heftig omstreden Ponta Vermelha bleef onopgelost. De kwestie van de Culacalla werd evenmin opgelost, daar de Onafhankelijke Congostaat steeds de door Portugal genoemde Cula-Calla als N'Zenze bleef betitelen. Ango-Ango verdween volledig uit de nieuwe verdragen en alleen de parallelcirkel van Noki bleef behouden. Tenslotte werd de grens aan de Kwango-rivier verkort tot aan de achtste graad zuiderbreedte.

De grens van Cabinda viel uit in het voordeel van Portugal. Alhoewel het verzoenend voorstel van OLIVEIRA, het verlies van de Onafhankelijke Congostaat voor de helft verminderde, bleef de erkenning van de N'Zenze als Culacalla zwaar wegen. De cessie door de Onafhankelijke Congostaat aan Portugal toegestaan werd door Portugal niet vergoed, want er is nergens sprake van inwilliging der eisen van de Onafhankelijke Congostaat te dien opzichte. Het oostelijk deel van het eiland Sacran M'Baca werd aan de Onafhankelijke Congostaat ook niet toegestaan.

Te Noki bekwam de Onafhankelijke Congostaat haar geëiste parallelcirkel van de Residentie, doch door de

rechte lijn die de Congo-oever met de parallelcirkel verbond, verloor het een gebied dat het verdrag van 14 februari hem toewees.

De grens door JUNGERS en NUNEZ afgebakend, vormde nochtans geen voldoende waarborg voor beide Staten. CABRA en NUNEZ zouden de afbakening enkele jaren later verder doorvoeren. Deze afbakening werd in het Proces-Verbaal van Cabinda van 17 juli 1900 opgenomen.

Van territoriaal standpunt beschouwd is de Onafhankelijke Congostaat als verliezer uit de strijd getreden in Neder-Congo. De enige reden waarom de Congostaat dit verlies aanvaardde is te vinden in de Portugese eis, eerst een overeenkomst te vinden in Neder-Congo, alvorens het verdrag van Lunda, dat de Onafhankelijke Congostaat veel voordelen bracht, ondertekend zou worden.

BIBLIOGRAFIE

- [1] LOUWERS, O. — Lois en vigueur dans l'État Indépendant du Congo, 1905, blz. 149.
- [2] LOUWERS, O. — Lois en vigueur dans l'État Indépendant du Congo, 1905, blz. 15.
- [3] zie [1].
- [4] A.M.K. Lias 296 (Brief van VAN EETVELDE aan GREINDL, 23 juni 1887).
- [5] A.M.K. Lias 296.
- [6] A.M.K. Lias 296 (Brief van VAN EETVELDE aan GREINDL, 3 juni 1887).
- [7] A.M.K. Lias 296 (Brief van GREINDL aan VAN EETVELDE, 15 juni 1887).
- [8] zie [1].
- [9] A.M.K. Lias 296 (Brief van GREINDL aan VAN EETVELDE, 30 juni 1887).
- [10] » » » (» » BARROS GOMES aan GREINDL, 5 juli 1887).
- [11] » » » (» » VAN EETVELDE aan GREINDL, 16 juli 1887).
- [12] » » » (» » G. G. aan VAN EETVELDE, 5 juli 1887).
- [13] » » » (» » LEDEGANCK aan VAN EETVELDE, 25 nov. 1888).
- [14] A.M.K. Lias 297 (» » VAN EETVELDE aan LEDEGANCK, 11 jan. 1889).
- [15] » » 298 (» » LEDEGANCK aan VAN EETVELDE, 12 feb. 1889).
- [16] » » 297 (Nota » CAMBIER aan AZEVEDO, 2 nov. 1889).
- [17] » » » (Brief » CHAVES aan CAMBIER, 4 nov. 1889).
- [18] » » » (» » AZEVEDO aan CAMBIER, 4 nov. 1889).
- [19] » » » (» » DE BRITO CAPELLO aan CAMBIER, 7 nov. 1889).
- [20] » » » (» » LÉON ROM aan CAMBIER, 8 nov. 1889).
- [21] » » » (Nota » VAN EETVELDE aan LÉOPOLD II, 9 nov. 1889).

- [22] » » » (Brief » CAMBIER aan DE BRITO CAPELLO, 11 nov. 1889).
- [23] A.M.K. Lias 297 (Nota van VAN EETVELDE aan LÉOPOLD II, 11 nov. 1889).
- [24] » » » (Brief » VAN EETVELDE aan MACEDO, 26 nov. 1889).
- [25] » » » (» » VAN EETVELDE aan DE GRELLE, 3 déc. 1889).
- [26] A.M.K. Lias 297 (Brief van VAN EETVELDE aan LÉOPOLD II, 8 jan. 1890).
- [27] » » » (» » RIVIER aan VAN EETVELDE, 13 jan. 1890).
- [28] » » » (Telegram » DE GRELLE aan VAN EETVELDE, 29 jan. 1890).
- [29] » » » (» » DE GRELLE aan VAN EETVELDE, 1 feb. 1890).
- [30] » » » (» » RIVIER aan VAN EETVELDE, 19 feb. 1890).
- [31] » » » (Brief » Fed. Raad. Zwitserl. aan VAN EETVELDE, 20 feb. 1890).
- [32] » » » (As Colonias Portugezas, 6 feb. 1890).
- [33] » » » (Brief van DE GRELLE aan VAN EETVELDE, 2 feb. 1890).
- [34] » » » (» » MACEDO aan VAN EETVELDE, 6 feb. 1890).
- [35] » » » (» » VAN EETVELDE aan MACEDO, 12 feb. 1890).
- [36] » » » (» » MACEDO aan VAN EETVELDE, 14 feb. 1890).
- [37] » » » (» » VAN EETVELDE aan GG, 1 maart 1890).
- [38] » » » .
- [39] zie [38].
- [40] zie [38].
- [41] zie [38].
- [42] A.M.K. Lias 297. — vertaling van de Franse tekst.
- [43] » » » (Brief van VAN EETVELDE aan G. G., 22 maart 1890).
- [44] » » » (» » MACEDO aan VAN EETVELDE, 31 maart 1890).
- [45] » » » (» » VAN EETVELDE aan MACEDO, 2 april 1890).
- [46] » » 298 (Rapport van JUNGERS over werkzaamheden te Lunga en omgeving).
- [47] » kaartenrek n° 104.

- [48] » Lias 298 (Bijvoegsel aan brief van COQUILHAT aan VAN EETVELDE, 15 dec. 1890).
- [49] zie [46].
- [50] A.M.K. Lias 298 (Oorspronkelijk proces-verbaal).
- [51] » » » (Rapport van JUNGERS over werkzaamheden aan de Culacalla).
- [52] » » » (Bericht van N'Zobe, 1 aug. 1890).
- [53] A.M.K. Lias 298 (Brief van MASSON aan directeur v. Financien, 9 aug. 1890).
- [54] » » 301 (» » FR. DIEGO DE SA aan G. G., 18 mei 1889).
- [55] » » 298 (» » DESTRAIN aan OLIVEIRA, 8 aug. 1890).
- [56] » » 301 (» » DESTRAIN aan G. G., 9 aug. 1890).
- [57] » » 298 (» » G. G. aan DESTRAIN, 19 aug. 1890).
- [58] » » 301 (» » OLIVEIRA aan DESTRAIN, 10 aug. 1890).
- [59] » » » (» » DESTRAIN aan OLIVEIRA, 16 aug. 1890).
- [60] » » 302 (oorspronkelijk proces-verbaal).
- [61] » » 298 (Proces verbaal van N'Zobe, 17 aug. 1890).
- [62] » » » (Rapport van JUNGERS over werkzaamheden te Noki en omgeving).
- [63] » kaartenrek n° 107.
- [64] zie [60].
- [65] A.M.K. Lias 298 (Brief » A. DELCOMMUNE aan COQUILHAT, 6 sept. 1890).
- [66] zie [60].
- [67] zie [60].
- [68] A.M.K. Lias 298 (Rapport van JUNGERS over werkzaamheden te Lunga, blz. 22).
- [69] » » » (» » JUNGERS over werkzaamheden te Lunga, blz. 50).
- [70] » » » (» » JUNGERS over werkzaamheden te Lunga, blz. 52).
- [71] » » 301 (Telegram van DE GRELLE aan VAN EETVELDE, 4 mei 1891).
- [72] » » » (» » VAN EETVELDE aan DE GRELLE, 5 mei 1891).
- [73] » » » (» » VAN EETVELDE aan DE GRELLE, 5 mei 1891).
- [74] » » » (» » DE GRELLE aan VAN EETVELDE, 9 mei 1891).
- [75] » » » (» » VAN EETVELDE aan DE GRELLE, 15 mei 1891).

- [76] » » » (» » » DE GRELLE aan VAN EETVELDE, 15 mei 1891).
- [77] » » » (Brief van VAN EETVELDE aan MACEDO, 15 mei 1891).
- [78] Bulletin officiel de l'État Indépendant du Congo, 1891, blz. 213.
- [79] A.M.K. Lias 301 (Brief van VAN EETVELDE aan DE GRELLE, 18 juni 1891).
- [80] » » » (Brieven » DE GRELLE aan VAN EETVELDE, 6 en 11 juli 1891).
- [81] » » » 331 (Brief » DE GRELLE aan VAN EETVELDE, 4 aug. 1891).
- [82] » » » 303 (Telegram van VAN EETVELDE aan DE GRELLE, 28 sept. 1891).
- [83] » » » 303 (Brief » VAN EETVELDE aan G. G., 30 sept. 1891).
- [84] A.M.K. Lias 303 (Telegram van VAN EETVELDE aan DE GRELLE, 30 sept. 1891).
- [85] » » » (» » » DE GRELLE aan VAN EETVELDE, 4 okt. 1891).
- [86] » » » (» » » WAHIS aan VAN EETVELDE, 19 okt. 1891).
- [87] » » » (Brief » BARACHO aan G. G., 31 jan. 1892).
- [88] » » » (» » » WAHIS aan DE GRELLE, 24 april 1892).
- [89] » » » (» » » JUNGERS aan G. G., 20 mei 1892).
- [90] » » » (Oorspronkelijk proces-verbaal).
- [91] zie [90].
- [92] zie [90].
- [93] A.M.K. Lias 303 (Brief van WAHIS aan DE GRELLE, 7 sept. 1892).
- [94] » » » (» » » FUCHS aan DE GRELLE, 13 dec. 1892).
- [95] zie [90].
- [96] *Bulletin Officiel de l'État Indépendant du Congo*, 1894, blz. 22.
- [97] A.M.K. Lias 303 (Brief van FUCHS aan DE GRELLE, 23 april 1893).
- [98] » » » (Oorspronkelijk proces-verbaal van Cabinda).
- [99] zie [96].

CONCLUSION.

La Convention signée le 14 février 1885 entre l'E.I.C. et le Portugal s'avéra tout à fait inapplicable, ce que confirmèrent d'ailleurs les traités conclus à Lisbonne et à Bruxelles le 25 mai 1891. La seule disposition [*ancienne*] conservée par les nouveaux traités concernait la frontière du Chiloango à partir du confluent avec la Luculla.

La situation exacte de la localité si disputée de Ponta Vermelha n'était pas réglée. La question de Culacalla n'était pas davantage résolue puisque l'État indépendant du Congo continuait à appeler N'Zenze ce que le Portugal appelait Cula Calla. Ango-Ango disparaissait entièrement des nouveaux traités qui renaient seulement le parallèle de Noki. Enfin la frontière du Kwango était ramenée au 8e degré de latitude sud.

La frontière de Cabinda avantageait le Portugal. Si la proposition conciliatrice de OLIVEIRA réduisait de moitié la perte subie par l'État indépendant du Congo, l'identification de N'Zenze à Culacalla continuait à peser lourdement. La cession consentie au Portugal par l'État indépendant du Congo ne fut pas payée de retour par le Portugal, car il n'est nulle part question d'un acquiescement aux revendications corrélatives de l'État indépendant. La partie orientale de l'île Sacran M'Baca ne lui était pas davantage attribuée.

A Noki, l'État Indépendant du Congo obtenait de s'installer sur le parallèle de la résidence, mais en vertu de la ligne droite joignant la rive du Congo au parallèle,

il perdait un territoire qui lui était reconnu par le Traité du 14 février.

La frontière délimitée par JUNGERS et NUNEZ ne constituait même pas une garantie suffisante pour les deux États. CABRA et NUNEZ allaient devoir poursuivre le travail quelques années plus tard. Le tracé qu'ils établirent fut acté dans le procès-verbal de Cabinda du 17 juillet 1900.

Au point de vue territorial, il convient de considérer que l'État Indépendant du Congo sortit perdant du différend qui l'avait opposé en Portugal dans le Bas-Congo. S'il se résigna à cette perte, ce fut uniquement parce que le Portugal exigeait un accord sur le Bas-Congo préalablement à la signature du Traité de Lunda qui, lui, conférait beaucoup d'avantage à l'État indépendant du Congo.

INDEX

A

- Afrika 3, 6, 7, 9, 25, 57
Ango-Ango 9, 11, 13, 14, 15, 16,
25, 30, 49, 50, 51, 52, 53, 56, 57,
62, 65, 66, 77, 79
Angola 4, 14, 20, 43, 65, 70
Antwerpen 69
Atlantische Oceaan 10, 11, 24
AZEVEDO E VASCONCELLOS, A. 18,
19, 39

B

- Baca-N'Coce 76
BAEKELMANS 20
Banana 26, 31, 33, 37
Bangweolo Meer 11
BASTIAN 26, 28
BAYNES 68
Berlijn 3, 8, 10, 51
BISMARCK 8
Boma 14, 16, 18, 20, 31, 50, 58,
62, 63, 69
BOSHOM 49
Brussel 20, 21, 29, 60, 61, 63, 64,
67, 68, 69, 77, 78, 79
Buanquise (rivier) 32, 33, 37
Bude (rivier) 28
Bulanbemba (eiland) 65
Bulicoco (eiland) 65

C

- Cabinda 4, 9, 10, 11, 18, 19, 24,
26, 27, 33, 35, 37, 43, 49, 60, 61,
64, 69, 74, 75, 78, 79, 80

- Cabo-Lombo 9, 10, 11, 18, 19, 24,
27, 28, 29, 32, 38, 39, 40, 41, 64
Cacongo (streek) 44
CAMBIER 18, 19, 20
CAPELLO 15, 39
CHAVES, JOAO JOSE LOPES 17, 18,
19, 20, 23, 33, 34, 35, 36, 37, 46
Chi-Boumo (kaap) 33, 34, 35, 36
Chiloango (rivier) (zie ook Loango-
Luce) 9, 11, 20, 42, 43, 65, 79
Chinfuca 74, 75
Chingoro 74, 76
Comoungou-Boumo (kaap) (zie ook
Chi-Boumo) 35
Companhia do Zaire 54, 55
Congostroom 14, 16, 17, 25, 30, 43,
50, 51, 57, 58, 65
Coula-Coula (rivier) (zie ook Cula-
calla, Cula-Cula, N'Zenze)
Culacalla (rivier) (zie ook Coula-
Coula, Cula-Cula, N'Zenze)
Cula-Cula (rivier) (zie ook Coula-
Coula, Culacalla, N'Zenze) 24,
40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48,
49, 65, 74, 76, 79
Cumbi (rivier) 32, 33, 37, 38
Cunga 73

D

- DA CANTO E CASTRO SILVA ANTU-
NES, JOAO 25, 35, 38, 41, 47, 49,
50, 51, 58, 59, 62, 64
DA COSTA E OLIVEIRA, JOAO 23, 31,
32, 33, 34, 35, 38, 39, 41, 42, 43,
45, 46, 47, 49, 50, 57, 58, 59, 62,
64, 79
DA FRANCA, JOAO 18, 36

DA SILVA, MARTINS 54, 56
 DA SOUZA, ANTONIO SERGIO 71, 76,
 77, 78
 DA SOUZA DANTAS BARACHO, SE-
 BASTIAN 68, 69, 70
 DA SOUZA, DOMINGO 53, 62, 65, 66,
 71, 72, 77
 DE BARROS, GOMES 15, 16, 21, 22,
 23, 24
 DE BLOEME 17
 DE BRITO CAPELLO, GUILHERMO
 AUGUSTO 20
 DE BRITO FODINS 70
 DE CARVALHO, HENRIQUE 68
 DE COURCEL, ALPHONSE 10, 46
 DE GRELLE, ROGIER 13, 21, 24, 60,
 61, 62, 63, 66, 70
 DELCOMMUNE, AËEXANDER 54
 DE LIMA 75
 DE MACEDO 20, 21, 30, 60, 62, 63, 69
 DE MOURA CABRAL, AUGUSTO CE-
 SAR 23, 25
 DE PENAFIEL, (MARQUIS) 10, 46
 DE SA, FRANCISCO DIEGO 44
 DE SOUZA, GOMES 28, 29, 32, 33, 39
 DESTRAIN 17, 22, 31, 32, 33, 35,
 36, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 50
 Duitsland 8

E

Engeland 8
 Europa 20

F

Fetish-Rock 57
 Fortalesa 40, 64
 Frankrijk 8
 FUCHS 50, 52, 55, 57, 70, 71, 76, 77,
 78

G

Gagandjine 64
 Ganzy 40, 64

GREINDL 14, 16
 GRENFELL, GEORGES 68, 69
 GRESFELDT 26
 GUIMARAES 50, 51, 57
 Guinea 21
 Gunga 73

I

Iabe 18, 27, 28, 40, 64
 Iema 40, 64
 Ile des Princes (eiland) 57, 65
 IVENS 15, 39

J

JANSSEN, CAMILLE 13, 17, 44, 47
 JUNGERS 17, 22, 31, 33, 34, 35, 36,
 37, 38, 39, 41, 42, 45, 46, 47, 48,
 49, 50, 51, 56, 58, 59, 70, 71, 72,
 73, 75, 77, 79, 80

K

Kasai (rivier) 11, 70
 Kwango (rivier) 11, 12, 13, 14, 16,
 29, 30, 55, 56, 57, 66, 69, 70,
 79

L

Landana 4, 41, 43, 63, 75, 76
 LEDEGANCK 17, 18
 LEITAO 44, 47, 48
 LÉOPOLD II 7, 10, 20, 62, 66
 Leopoldstad 56
 Lissabon 4, 17, 21, 60, 63, 67, 70,
 77, 79
 Loanda (streek) 14
 Loango-Luce (rivier) (zie ook Chi-
 loango) 41, 42
 Loubende 34
 Loubouzi (zie ook Lubuzy)
 Loukoula (rivier) (zie ook Luculla)
 Lubuzy (zie ook Loubouzi) 46, 49
 Luculla (rivier) (zie ook Loukoula)

9, 11, 24, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46,
47, 49, 62, 65, 74, 76, 79
Lulofe (rivier) 40, 64, 65, 74, 75, 76
Lumbo (rivier) 18, 33, 34, 37, 38, 39
Lunda (streek) 4, 10, 11, 60, 61, 63,
66, 68, 69, 70, 80
Lunga (rivier) 17, 18, 19, 20, 21,
22, 23, 28, 30, 31, 33, 34, 37, 40,
46, 64, 74, 75, 76

M

Macaia 36, 40
MAGALHAES 39
Mallongo (poel) 40, 64, 76
Manilombe 73
Manyanga 11
MARCK 75
Massambo (rivier) 19, 28, 36, 37
MASSON 43
Mateba (eiland) 65
MAUBACQ 38, 49
Mazongo (berg) 73, 74
Mia (rivier) 73
Moanda 17, 32, 33, 34
MORAES 39
M'Tô 64
Muatianvo (streek) (zie ook Lunda)
60

N

N'Conde 40, 64
N'Docolo (kaap) 32, 34, 35
Neder-Congo 4, 60, 61, 62, 63, 66,
69, 70, 71, 80
Ne Panga 73
Ne-so-do-quila 73
Ne Sonho 73
Ne Vumo 73
N'Gelo (kaap) 26
N'Goio 64
Niadi-Kwilu (rivier) 11
Nime Tchiana (gebergte) 65
Noki 9, 11, 13, 14, 16, 20, 25, 29,
30, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56,

57, 59, 62, 63, 65, 66, 70, 71, 72,
73, 74, 79
Noorwegen 8
Noqui 73
N'Sako Pu 73
N'Tela M'Bila 41, 42, 48, 75, 76
N'Tonde (rivier) 32, 34, 37, 38, 39
NUNEZ, JOAO FRANCISCO 71, 74, 75,
77, 80
N'Yellica 76
N'Zenze (rivier) (zie ook Coula-
Coula, Culacalla, Cula-Cula) 45,
46, 48, 62, 65, 76, 79
N'Zila (kaap) 32, 34, 35
N'Zila N'Zambi 74, 76
N'Zobe 41, 43, 44, 46, 47, 49

O

Oceaan 32, 33, 37
OLIVEIRA, A. A. 26, 28

P

Pala-Bala 73
Parijs 10
PÉTILLON 75, 77
Polente 73
Ponta do Diabo (kaap) 17, 36
Ponta do Diabo Vermelha (kaap)
27
Ponta N'Gelo (kaap) 26, 27, 28
Ponta Vermelha (kaap) 9, 10, 11,
17, 19, 20, 24, 26, 27, 28, 29, 31,
32, 33, 34, 35, 36, 37, 46, 47, 64,
79
Portugal 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 17,
19, 21, 23, 24, 26, 28, 30, 40, 49,
54, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 71,
72, 73, 75, 76, 79
Portugees Congo
PUNA 33, 34, 35, 36, 37

Q

Quinsemo 73

Quinsuga 73

Quinzau 73

R

Red Point (kaap) 18, 26, 27, 28,
33, 34, 37

RIVIER, ALPHONSE 23

ROMA DU BOCAGE, CARLOS 61, 63

Rotterdam 22

S

Sacran M'Baca (eiland) 63, 65, 79

Sala 40

Sanga-Nene 44

San Salvador 54, 55

San Thomé (eiland) 25

Sao Paolo de Loanda 68

SIMAO CANDIDO SARMENTO 70

Sokki 64

Spita 64

STRAUCH 10, 46

T

Tali 40, 64

U

Underhill 77

V

VALBOM 68

VAN EETVELDE, EDMOND, 13, 14

16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 26, 28,

29, 30, 60, 61, 62, 63, 66, 69

Venho 40, 64

Venzo (rivier) 40, 64, 76

Verenigde Staten van Amerika 8

Vista 17, 31, 32, 34, 37, 39, 40

Vivi 58

VLEMINCKX 18

W

WAHIS 70, 71, 72, 75, 76

Z

Zaire (rivier) (zie ook Congostroom)

13, 14, 15

Zambesi (rivier) 11

Zwitserland 21

INHOUDSTAFEL

Voorwoord	3
Hoofdstuk 1. — De conventie van 14 februari 1885	6
Hoofdstuk 2. — De diplomatieke werkzaamheden	13
Hoofdstuk 3. — Bewijsmiddelen van de Congostaat	26
A. — Ponta Vermelha	26
B. — Rivier die zich ten zuiden van de Baai van Cabinda bevindt	27
C. — Cabo-Lombo	28
Hoofdstuk 4. — De afbakeningswerken ter plaatse	31
A. — De afbakeningswerken te Lunga	31
B. — De afbakeningswerken aan de Luculla	41
C. — De afbakeningswerken te Noki	49
Hoofdstuk 5. — Gevolgen van het mislukken der afbake- ning	60
Hoofdstuk 6. — Ontstaan van de verdragen van 25 mei 1891	61
Hoofdstuk 7. — Ontleiding van het verdrag van Brussel ..	64
A. — De grens met Cabinda	64
B. — De grens met Angola	65
C. — De ratificatie	66
Hoofdstuk 8. — Afbakeningswerken ter plaatse	68
A. — De benoeming van de commissarissen ..	68
B. — De afbakeningswerken in Neder-Congo ..	71

